

Izricanje uzroka, namjere i namjene

Blagojević, Mara

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:214128>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski dvopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Pedagogije

Mara Blagojević

Izricanje uzroka, namjere i namjene

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Vlasta Rišner

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Katedra za suvremeni hrvatski jezik

Diplomski dvopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Pedagogije

Mara Blagojević

Izricanje uzroka, namjere i namjene

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana kroatistike

Mentorica: prof. dr. sc. Vlasta Rišner

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 4. rujna 2019. godine

Mara Blagojević, 0122217201

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

U radu se opisuju mogućnosti izricanja uzroka, namjere i namjene u hrvatskom jeziku. Donosi se prikaz gramatičkog opisa uzroka, namjere i namjene, a potom i prikaz znanstvenih radova koji se detaljnije bave navedenim kategorijama. Poseban naglasak je stavljen na gramatike J. Silića i I. Pranjkovića i D. Raguža te na radove J. Mlikote. Prvotno je prikazano izricanje uzroka ili namjere genitivnim i akuzativnim prijedložnim izrazima. Potom je posebno prikazano izricanje uzroka, namjere i namjene odgovarajućim prijedložnim izrazima. Osim odgovarajućih prijedložnih izraza, poglavlja o izricanju namjere i namjene uključila su i besprijedložni instrumental i besprijedložni dativ. Uz svaki pojedinačni opis izricanja uzroka, namjere i namjene, prikazani su i brojni primjeri iz literature koji potvrđuju upotrebu navedenih kategorija. Da bi se potvrdilo značenje uzroka, namjere ili namjene prijedložnoga izraza (rečenična mu je uloga priložne oznake), kao osnovni metodološki postupak koristila se semantička preinaka koja je potvrđivala traženo značenje. U radu je posebno istaknut odnos značenja uzroka i namjere jer prijedložni izrazi u značenju namjere redovito imaju i uzročno značenje, odnosno u značenju namjere uvijek je neutraliziran i uzrok. Da je svaka namjera uzrok, ali da svaki uzrok nije namjera, potkrijepili su svi opisani prijedložni izrazi u značenju namjere: *oko, radi, za, zbog + G, na, o, po, u, za + A, na, u + L i s +I*.

Ključne riječi: uzrok, namjera, namjena, prijedložni izrazi, semantička preinaka

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Izricanje uzroka, namjere i namjene u gramatikama i jezikoslovnoj literaturi	8
3. Izricanje uzroka i/ili namjere prijedložnim izrazima	14
3.1. Izricanje uzroka i/ili namjere genitivnim prijedložnim izrazima.....	14
3.1.1. Prijedložni izraz <i>oko</i> + <i>G</i>	14
3.1.2. Prijedložni izraz <i>radi (poradi, zaradi)</i> + <i>G</i>	15
3.2. Izricanje uzroka i/ili namjere akuzativnim prijedložnim izrazima	18
3.2.1 Prijedložni izraz <i>o</i> + <i>A</i>	18
4. Izricanje uzroka prijedložnim izrazima.....	20
4.1. Izricanje uzroka genitivnim prijedložnim izrazima	20
4.1.1. Prijedložni izraz <i>zbog</i> + <i>G</i>	20
4.1.2. Prijedložni izraz <i>od</i> + <i>G</i>	22
4.1.3. Prijedložni izraz <i>iz</i> + <i>G</i>	23
4.1.4. Prijedložni izraz <i>s(a)</i> + <i>G</i>	23
4.2. Izricanje uzroka akuzativnim prijedložnim izrazima.....	24
4.2.1. Prijedložni izraz <i>za</i> + <i>A</i>	24
4.3. Izricanje uzroka lokativnim i instrumentalnim prijedložnim izrazima.....	24
4.3.1. Prijedložni izraz <i>o</i> + <i>L</i>	24
4.3.2. Prijedložni izraz <i>za</i> + <i>I</i>	24
5. Izricanje namjere prijedložnim izrazima.....	25
5.1. Izricanje namjere genitivnim prijedložnim izrazima	25
5.1.1. Prijedložni izraz <i>za</i> + <i>G</i>	25
5.2. Izricanje namjere akuzativnim prijedložnim izrazima.....	25
5.2.1. Prijedložni izraz <i>na</i> + <i>A</i>	25
5.2.2. Prijedložni izraz <i>po</i> + <i>A</i>	28
5.2.3. Prijedložni izraz <i>u</i> + <i>A</i>	30

5.2.4. Prijedložni izraz <i>za</i> + <i>A</i>	31
5.3. Izricanje namjere lokativnim prijedložnim izrazima	33
5.3.1. Prijedložni izraz <i>na</i> + <i>L</i>	33
5.3.2. Prijedložni izraz <i>u</i> + <i>L</i>	33
5.3.3. Prijedložni izraz <i>po</i> + <i>L</i>	34
5.4. Izricanje namjere besprijedložnim instrumentalom i instrumentalnim prijedložnim izrazima.....	34
5.4.1. Besprijedložni instrumental	34
5.4.2. Prijedložni izraz <i>za</i> + <i>I</i>	35
5.4.3. Prijedložni izraz <i>s</i> + <i>I</i>	36
6. Izricanje namjene besprijedložnim dativom i akuzativnim prijedložnim izrazima	37
6.1. Izricanje namjene besprijedložnim dativom	37
6.1.1. Besprijedložni dativ	37
6.2. Izricanje namjene akuzativnim prijedložnim izrazima	38
6.2.1. Prijedložni izraz <i>za</i> + <i>A</i>	38
6.2.2. Prijedložni izraz <i>na</i> + <i>A</i>	38
6.2.3. Prijedložni izraz <i>po</i> + <i>A</i>	38
7. Zaključak.....	40
8. Literatura	42
8.1. Popis izvora.....	42

1. Uvod

U radu se polazi od izricanja uzroka, namjere i namjene te se u drugom poglavlju ono opisuje u gramatikama Josip Silića i Ive Pranjkovića (*Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*), skupine autora (*Hrvatska gramatika*), Ive Pranjkovića (*Druga hrvatska skladnja*), u sintaksi Radoslava Katičića (*Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*), u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* skupine autora te člancima Jadranke Mlikote (*Sintaktičke mogućnosti izricanja namjere u suvremenom hrvatskom jeziku* i *O izricanju namjere*). Predmetom su rada prijedložni izrazi u jednostavnim rečenicama koji su sintaktički u ulozi priložne oznake ili nesročnoga atributa.

Treće poglavlje započinje pregledom izricanja uzroka ili namjere genitivnim (*oko + G, radi [poradi, zaradi] + G*) i akuzativnim prijedložnim izrazima (*o + A*). Tu se uporabom semantičke preinake preciznije razlučuje ciljno ili uzročno značenje prijedložnih izraza *oko + G* i *o + A* s obzirom na značenjsku skupinu glagola uz koje dolaze. Također se odgovara na pitanje jesu li značenjski prijedložni izrazi *radi + G* i *zbog + G* doista različiti ili se može reći da je neutralizacija značenja uzroka i namjere u tom slučaju potpuna pa se o odvojenim značenjima ne može ni govoriti.

Četvrto, peto i šesto poglavlje posebno opisuju izricanje uzroka, namjere i namjene. Pri tome se također razmatra jesu li uzrok, namjera i namjena zasebna semantička polja ili ne. To se analizira pregledom prijedložnih izraza za uzrok: *zbog, od, iz, s(a) + G, za + A, o + L, za + I*; za namjeru: *za + G, na, po, u, za + A, na, u, po + L, za + I, s + I* te besprijedložni instrumental; za namjenu: *za, na, po + A* te besprijedložnoga dativa.

U zaključku se donose odgovori na pitanja o izricanju uzroka, namjere i namjene do kojih se došlo pregledom i analizom svih navedenih prijedložnih izraza. Ovaj rad pokazuje da je izricanje uzroka, namjere i namjene višestruko i da je u hrvatskome jeziku nedovoljno istraženo.

2. Izricanje uzroka, namjere i namjene u gramatikama i jezikoslovnoj literaturi

Josip Silić i Ivo Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005) navode da se s obzirom na odnose s padežima svi prijedlozi dijele na dimenzionalne i nedimenzionalne. U dimenzionalne idu prostorni i vremenski, a u nedimenzionalne posvojni, načinski, uzročni, uvjetni, posljedični, dopusni i sl. (Silić, Pranjković, 2005). Nedimenzionalna značenja prijedloga tiču se složenijih logičkih odnosa, kao što su pripadnost, sredstvo, način, uzrok, posljedica, uvjet i sl. (Silić, Pranjković, 2005). Takvih značenja u hrvatskome standardnom jeziku ima velik broj (Silić, Pranjković, 2005). Među njima su i značenje uzroka i namjere.

Značenje namjere ili cilja (finalnost) se značenje obično razvija od granične ili negranične direktivnosti i izražava se najčešće prijedlogom *za*, npr. *za ukras (služiti)*, *za školu (knjige)*, *za jelo (biti dobro)*, *za pravdom (težiti)*, ali i drugim prijedlozima, obično s kakvom specifičnom značenjskom nijansom, npr. *na priliku (čekati)*, *po stvari (poslati)*, *radi zdravlja (vježbati)* (Silić, Pranjković, 2005: 248).

J. Silić i I. Pranjković (2005) navode za uzročnost (kauzalnost) da se to značenje često izražava prijedložnim izrazima i da može biti raznoliko jer se prijedlozima mogu označavati različiti tipovi uzroka, i to:

1. djelatni uzrok (onaj koji izravno izaziva posljedicu), npr. *od udarca (pasti)*, *od nesanice (patiti)*, *zbog magle (sporo voziti)*, *uslijed nediscipline (biti ukoren)*;
2. uzrok motiva (onaj koji je vezan s motivacijom, npr. svjesnom ili voljnom, na kakav čin, npr. *iz neznanja (krivo postupiti)*, *iz uvjerenja (što tvrditi)*, *zahvaljujući mladosti (izdržati)*, *zbog starosti (biti tvrdoglavi)*);
3. uzrok kriterija (onaj koji označuje polazište, osnovu na kojoj se što temelji), npr. *na osnovi iskaza (biti osuđen)*, *na temelju zapažanja (uvjeriti se u što)*, *prema sumnjivu ponašanju (zaključiti)*;
4. uzrok povoda (to je uzrok vremenskoga podrijetla, koji nije u izravnoj vezi s posljedicom, ali može pripomoći njezinoj realizaciji), npr. *povodom obljetnice rođenja (otvoriti izložbu)*, *u povodu nemilih događaja (sazvati sastanak)* (Silić, Pranjković, 2005: 249).

J. Silić i I. Pranjković (2005) ističu da nesamostalni (kosi) padeži mogu imati vrlo raznolike službe. Mogu to biti različiti rečenični članovi (bliži i dalji objekt, priložna oznaka, dio predikata, atribut, apozicija), a mogu biti i zavisne sastavnice različitih spojeva riječi i različitih

rečeničnih članova (bližega i daljega objekta, priložne oznake, nesročnoga atributa, apozicije). J. Silić i I. Pranjković (2005) razmotrili su različite službe i značenja kosih padeža, i to i besprijedložnih kosih padeža i kosih padeža s prijedlozima koji su uz pojedine od tih padeža obični i neobilježeni u hrvatskome standardnom jeziku (npr. kao zastarjela, regionalna, funkcionalnostilistički specijalizirana i sl. J. Silić i I. Pranjković (2005) navode da uz genitiv dolazi najveći broj prijedloga, više nego uza sve ostale padeže zajedno. To je zato što je genitivno značenje najšire (značenje ticanja, odnosa u vrlo širokom smislu), pa ima i najviše razloga da se takvo značenje konkretizira ili precizira. J. Silić i I. Pranjković (2005) ističu da upravo za to i služe prijedlozi.

U *Hrvatskoj gramatici* skupine autora (2005) ističu da prijedlozi znače različite odnose onoga što znači imenica, a imenica, opet, ima različite padeže koji iskazuju različite odnose onoga što ona znači prema radnji o kojoj se u rečenici govori. Stoga se imenica, kad ima uza se prijedlog, veže s njim u onom padežu koji značenjem odgovara njegovu značenju. J. Silić i I. Pranjković (2005) navode da se veza prijedloga s imenicom zove prijedložni izraz. Neki prijedlozi mogu svojim značenjem obuhvaćati više padežnih značenja pa se slažu s dva ili tri padeža, a neki se slažu uvijek s istim padežom (Barić i dr., 2005). Naime, u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (1999) navodi se da prijedložni izrazi pretpostavljaju konstrukciju prijedlog + padežna riječ i u tekstu označuju (konkretne i apstraktne) prostorne, vremenske i načinske odnose.

R. Katičić u *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (2002) objašnjava da svaki prijedlog zahtijeva svoj padež i da takvi prijedložni izrazi sintaktički tvore nerazdvojivu cjelinu i tek kao takva cjelina dobivaju svoje mjesto u rečeničnom ustrojstvu. Stoga navodi da padeži u prijedložnim izrazima gube svako vlastito značenje.

Ivo Pranjković u *Drugoj hrvatskoj skladnji* (2001) opisuje najčešća nedimenzionalna značenja prijedložnih izraza, tj. ona značenja koja su u načelu izvedena iz dimenzionalnih, a tiču se kompleksnijih logičkih odnosa kao što su sredstvo, način uzrok, posljedica, uvjet itd. I. Pranjković (2001) izdvojio je takvih ukupno dvadeset značenja (kao i prostornih) te ih je imenovao onako kako se običavaju imenovati padeži (jer su i oni svojevrsni „prijedložni padeži“ ili „potpadeži“): ablativ, relativ, modal, final, kauzativ, komparativ, posesiv, partitiv, adverbativ, permisiv, ekskluziv, socijativ, instrumental, kvalitativ, kondicional, eksplikativ, metronal, supstitutiv, similitiv i prezentativ. U istoj knjizi I. Pranjković (2001) je također u poglavlju *Sintaksa i semantika uzroka* (2001: 69–75) pisao o semantici uzroka, odnosno o monografiji Miloša Kovačevića pod nazivom *Uzročno semantičko polje* (1998). I. Pranjković navodi da se u toj monografiji polazi od uzročnosti kao semantičke kategorije u najširem smislu riječi i objašnjava da se tako shvaćena uzročnost (koju Kovačević naziva semantičkim poljem uzroka)

dijeli na nekoliko (desetak) osnovnih „tipova“ uzročnosti, a onda se pristupa analizi jezičnih sredstava, ponajprije sintaktičkih, kojima se pojedini tipovi realiziraju u jezičnim jedinicama, prije svega u sintagmama (spojevima riječi), klauzama (surečenicama) i rečenicama (posebno složenim). I. Pranjković navodi da se Kovačević u monografiji zalaže za pristup u kojemu će značenje biti u samom središtu lingvističkog istraživanja, što znači da se u istraživanje moraju uključiti i vanjske uvjetovanosti značenja kauzalnosti, a ne samo popis uzročnih jedinica i opis njihova funkcioniranja. I. Pranjković objašnjava da se uzročnost u hrvatskom jeziku izražava sintaktičkim jedinicama kao što su uzročne padežne besprijedložne i prijedložne sintagme, rečenice sa subordiniranom uzročnom klauzom asindetskog ili sindetskog tipa itd. Pranjković nadalje objašnjava kako uzročno semantičko polje Kovačević određuje uz pomoć Bondarkove teorije funkcionalno-semantičkih polja. Kauzalnost se, u skladu s osnovnim postavkama te teorije, određuje kao semantičko polje po tome što sve jezične jedinice imaju uzročno kao opće značenje. Centar uzročnoga polja određuje tako što uzrok smatra superordiniranim, onim što je implicitno prisutno u svim tipovima kauzalne veze. I. Pranjković nadalje kaže da se uzročno semantičko polje analizira tako da se razlaže na semantičke tipove, a tip mora, pored specifičnog značenja, imati i barem jedan sintaktički oblik kojemu je to značenje ili jedino ili primarno. Tipska su značenja zapravo jezgre subpolja koja zajedno čine uzročno semantičko polje. I subpolja imaju periferije, na kojoj se ukrštaju značenja različitih uzročnih tipova. Pranjković (2001) ističe da Kovačević nadalje prelazi na opis osnovnih semantičkih tipova uzroka gdje Kovačević naglašava da je vizualnoj percepciji kauzalne veze najbliži uzrok tipa izazivača, djelatni uzrok, tzv. uzrok efektor (causa efficiens) te objašnjava da se u odnosu na agens uzrok javlja ne-lice, pa i ne-biće – jer ako je u pitanju „uzrok-lice“, onda više nije riječ o uzroku, nego o subjektu. Ističe se prijedlog *od* s genitivom, npr. *Umrla je od žalosti*. Pranjković kaže da je *motiv* tip uzroka vezanog za posljedice koje su svjesne, voljne naravi i motivi se mogu podijeliti na spontane, tzv. simulatore, kod kojih su i motiv i posljedica u sferi istoga lica i tzv. vanjske simulatore kod kojih se podrazumijeva veza između agensa i patienssa. Tipičan je izraz za prve prijedlog *iz* s genitivom (npr. *Skrivao se iz opreza*), a za druge prijedlog *za* s akuzativom ili *na* s lokativom (npr. *Hvala za sve / na svemu*) (Pranjković, 2001: 72). Sljedeći semantički tip uzroka koji Pranjković opisuje jest uzrok *kriterija* (causa cognoscendi), on označuje polazište, osnovu na kojoj se temelji kakvo zaključivanje. Tipičan je izraz u sintagmama s prijedložnim izrazom *na osnovi (toga što)*, npr. *Uvjero se u to na osnovi zapažanja* (Pranjković, 2001: 72). Pored uzroka efektora navodi se da je najčestotniji i uzrok *razloga* te da je razlog posredni, pasivni uzrok koji se na neki način ili do neke mjere razabire iz same posljedice. I. Pranjković (2001) navodi da je tipičan izraz u sintagmama i s prijedlogom *zbog*, npr. *Zustavili su se tu zbog blizine tople vode*

(Pranjković, 2001: 72). U tekstu se opisuje i podvrsta uzroka razloga, a to je uzrok *povoda* te govori da se javlja kao poseban tip jer je povod nedjelujući uzrok koji samo potpomaže, uz već prisutne uzroke, realizaciju posljedice. Npr. *Povodom štrajka uvedeno je izvanredno stanje* (Pranjković, 2001: 72).

I. Pranjković smatra da je monografija *Uzročno semantičko polje* Miloša Kovačevića dotada najbolji i najpotpuniji prilog opisu uzročnih jedinica i uopće načina izricanja uzročnih značenja. On objašnjava da Kovačević u drugome dijelu knjige analizira ustrojstvo uzročnoga semantičkoga polja i uzročno polje razlaže na subpolja (efektora, motiva, kriterija, razloga, povoda, mjesno-uzročne interferencije itd.), a zatim pojedina subpolja razlaže na mikropolja. Npr. subpolje uzroka efektora ili djelatnog uzroka razlaže na sljedeća mikropolja: mikropolje efektora fiziološkoga stanja ili svojstva, mikropolje unutrašnjeg efektora, mikropolje „latentne misli“ kao efektora za spontane posljedice kao psihološkog ili fizičkog distanciranja. Neka se mikropolja razlažu dalje na podtipove značenja.

Jadranka Mlikota u svojoj disertaciji *Sintaktičke mogućnosti izricanja namjere u suvremenom hrvatskom jeziku* (2009) objašnjava da se u suvremenom hrvatskom književnom jeziku¹ značenje namjere na sintaktičkoj razini ostvaruje i na razini jednostavne i na razini složene rečenice. Budući da je ovaj rad usmjeren na izricanje uzroka, namjere i namjene na razini jednostavne rečenice, biti će istaknuto da J. Mlikota (2009) navodi da na razini jednostavne rečenice prijedložni izrazi u značenju namjere imaju sintaktičku ulogu priložne oznake namjere i nesročnog atributa². J. Mlikota (2009) navodi da su tako raznovrsni načini izricanja namjere u suvremenom hrvatskom književnom jeziku do sada samo pojedinačno proučavani i uglavnom vezani uz pitanja značenja prijedložnih izraza, i to ponajprije u ulozi priložne oznake namjere. Stoga je u autoričinu radu pogled usmjeren na dosadašnju istraženost namjere u jezikoslovlju, i to ponajprije u gramatikama hrvatskoga jezika unazad dva stoljeća koje, ipak, cjelovitije pristupaju navedenoj problematici, a potom i u ostaloj jezikoslovnoj literaturi.

Pri tom se samo značenje namjere u radu postavlja u suodnos s uzročnim značenjem, što tek uzgredno spominju gramatike suvremenoga hrvatskoga jezika³, svezu navedenih značenja

¹ J. Mlikota (2009) naglašava da se pojam suvremenoga hrvatskoga književnog jezika u radu uzima u značenju normiranoga, općeprihvaćenoga idioma kojim se Hrvati služe u službenom sporazumijevanju, a od književnoga se stila kao način „izražavanja stvaralaca književne umjetnosti (...)“ (Težak, Babić, 2007: 35) nazivom razgraničuje jer se za navedeni stil rabi naziv književnoumjetnički stil.

² J. Mlikota (2009) napominje da u radu sintaktička uloga nesročnoga atributa izrečenoga prijedložnim izrazima nije opisivana s obzirom na to da se značenje ne mijenja promjenom sintaktičke uloge pa bi opis atributne uloge prijedložnih izraza potvrdio mogućnost izricanja istoga značenja istim izrazima.

³ J. Mlikota (2009) ističe da se to osobito vidi u Silicevoj i Pranjkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*.

znatno su više uočavali slovničari i gramatičari 19. st. s obzirom na to da je neovisno o pripadnosti slovnice/gramatike pojedinoj filološkoj školi namjera smatrana uklopljenom kategorijom, dijelom uzročne, odnosno kao vrsta uzročnoga značenja⁴, iako jasnija metodološka uporišta kojima bi se potvrdila povezanost navedenih značenja nisu postavljena. U radu J. Mlikote (2009) je stoga osobita pozornost usmjerena na postavljanje čvrstih kriterija za razgraničavanje uzroka od namjere. Ona nadalje objašnjava da je osim s uzročnim značenjem u jezikoslovnoj literaturi zapažen i suodnos značenja namjere i namjene, nerijetko i bez postavljanja granica navedenih značenja pa se neutraliziranost navedenih značenja podrazumijeva, odnosno navodi kao danost (Mlikota, 2009). J. Mlikota (2009) objašnjava da jasnijih metodoloških uporišta kojima bi se takva neutraliziranost značenja potvrdila nema, nego je navedena značenja ionako teško razgraničiti s obzirom na to da je svaka radnja koja se poduzima radi nekoga cilja istodobno namijenjena tom cilju pa je značenje namjere teško razlučiti od značenja namjene.

Jadranka Mlikota u svojoj disertaciji *Sintaktičke mogućnosti izricanja namjere u suvremenom hrvatskom jeziku* (2009) također ističe da sama semantička kategorija namjere ne pripada prvotno oblikovanim kategorijama (takvima se smatraju prije svega kategorije mjesta i vremena) čije se prvo razvrstavanje i imenovanje prati još od antičkih vremena. Opisuje da je pojam kategorije nastao u okrilju filozofije koja je upravo u spoznavanju svijeta ono misleno o predmetima i pojavama nastojala svrstati unutar kategorija koje su smatrane najvišim rodnim pojmovima, krajnjim rezultatom apstrakcije. J. Mlikota navodi da se prvi put pojam kategorije i razvrstavanje nalazi u Aristotelovu djelu *Kategorije*. Aristotel polazi od ustrojstva grčkoga jezika, točnije od rečenice, pa su njegove kategorije istodobno logičke i jezične. Mlikota naglašava da se broj Aristotelovih kategorija s vremenom smanjivao, još u stoika, ali nitko od njih nije izdvajao kategoriju namjere. J. Mlikota ističe da namjeru prvi put navodi Aristotel u djelu *Metafizika*, i to govoreći o novo uvedenoj kategoriji – uzročnosti, te tu kategorijudijeli na sljedeći način:

1. *causa materialis* (materijalni uzrok, ono od čega je što napravljeno)
2. *causa efficiens* (tvorački, pokretački uzrok)
3. *causa formalis* (formalni uzrok, uzrok kao oblik i obrazac)
4. *causa finalis* (uzrok kao konačna svrha).

⁴ J. Mlikota (2009) navodi da se u gramatikama 19. stoljeća značenje namjere na razini jednostavne rečenice opisuje uz značenja padežnih i prijedložnih izraza pri čemu se namjera promatra kao dio uzročnoga značenja i da se to može vidjeti u: Veber, 1859: 53, 1876: 129; Divković, 1880: 28, 1881: 41, 1889: 68, 1901: 31.

Mlikota smatra da se umjesto materijalnoga i formalnoga uzroka danas govori o materiji i obliku, za pokretački se uzrok zadržao naziv uzrok, a umjesto finalnoga uzroka govori se o cilju, tj. o namjeri, svrsi. Dakle, po autoričinu je mišljenju kategorija namjere smatrana uklopljenom kategorijom koja je dijelom uzročne kategorije, kao vrsta uzročnoga značenja, a Aristotel je četvrtu vrstu uzroka, namjeru, ovako opimjerio: on je svrha, „to jest kao ono 'poradi čega', kao što je zdravlje šetanju“ (Aristotel, 1988: 109). J. Mlikota (2009) objašnjava da je bliskost tih dvaju kategorija – uzroka i namjere – vidljiva upravo u jezičnim jedinicama kojima je moguće izraziti oba značenja istodobno. Naime s obzirom na to da svaki cilj/namjera/svrha podrazumijeva i uzrok radnje (Aristotelu je to četvrta vrsta uzroka, tzv. *causa finalis*), ali ne i obrnuto (jer uzrok podrazumijeva i druga uzročna značenja koja nisu *causa finalis*), normalno je da se može govoriti i o specifičnom finalnom uzroku (Pranjeković, 2001). Dakle, J. Mlikota (2009) smatra da je razložno pretpostaviti da i prijedložni izrazi, kojima se na razini jednostavne rečenice najčešće i izražava značenje namjere u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, istodobno uz to značenje odražavaju i uzročno značenje.

Jadranka Mlikota u svom članku *O izricanju namjere* (2009) navodi da su raznovrsne mogućnosti izricanja značenja namjere u dosadašnjoj jezikoslovnoj literaturi (posebice gramatičkoj starijoj i suvremenoj) necjelovito opisane, što se osobito odnosi na popis padežnih i prijedložnih izraza kojima se izriče navedeno značenje. Kada je riječ o značenju namjere i njezinu opisu na razini jednostavne rečenice u gramatikama suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika, J. Mlikota (2009) naglašava da je taj opis normativan, a u najvećoj mjeri usmjeren na razlikovanje „namjernoga“ *radi* od „uzročnoga“ *zbog*, ali se namjera ne promatra kao vrsta uzročnoga značenja.

Sanja Heraković u radu *Mogućnosti izricanja uzroka, namjere i namjene u suvremenom hrvatskom jeziku* (2014) naglašava da se u hrvatskim priručnicima često ističe potreba razlikovanja uzroka i namjere. Za uzrok i namjeru postoje dva različita prijedloga, uzročni *zbog* i namjerni *radi*⁵, koji se često pogrešno rabe, dok je razlikovanje namjere i namjene u drugom planu. S. Heraković naglašava da J. Mlikota, parafazirajući M. Kovačevića, ističe da se namjera izriče prijedložnim izrazom koji je u rečeničnoj ulozi nesročnoga atributa i koji je podređeni član, odnosno odredbenica, no samo ako je nadređeni član, odnosno određenica, glagolska imenica. J. Mlikota naglašava da se namjena također izriče prijedložnim izrazom u rečeničnoj ulozi nesročnoga atributa koji je podređeni član, no ako je nadređeni član u sintagmi neglagolska

⁵ S. Heraković (2014) ističe da je značenjski ove prijedloge razdvojilo hrvatsko jezikoslovlje od Brabec-Hraste-Živkovićeve gramatike sredinom 20. st. bez čvršćih kriterija kojima bi se razlikovala značenja prijedložnih izraza sa *zbog*, odnosno *radi*, a tako ih značenjski razdvajaju i suvremene gramatike.

imenica. Prema tomu, namjera je vezana uz glagolsku, a namjena uz neglagolsku imenicu, a često se namjera od namjene razlikuje time što se namjera u većini slučajeva (iako ne nužno) veže uz živo, a namjena uz neživo.

3. Izricanje uzroka i/ili namjere prijedložnim izrazima

3.1. Izricanje uzroka i/ili namjere genitivnim prijedložnim izrazima

3.1.1. Prijedložni izraz *oko* + *G*

J. Silić i I. Pranjković (2005) navode da genitiv s prijedlogom *oko* često dolazi uz glagole i imenice koji označuju svađu, sukob, borbu, rat, raspravu. Tada obično ima ciljno ili uzročno značenje, npr. *Svađali su se stalno oko imanja*, *Bili smo u sukobu oko stručnih pitanja*, *Borili su se bezuspješno oko prava na mirovinu*, *Spremni su i za rat oko nuklearke*, *Već se dugo vodi rasprava oko izbornoga zakona* (Silić, Pranjković, 2005: 212).

I. Pranjković (2001: 22) također navodi jedan primjer s genitivom s prijedlogom *oko* za izricanje kauzativa. Primjer je: *oko plijena (otimati se)*.

J. Mlikota (2009: 79) navodi da ako se semantičkom preinakom⁶ prijedložnoga izraza *oko* + *G* uz navedenu značenjsku skupinu glagola pokuša potvrditi značenje uzroka i namjere, uočiti će se da je ipak moguće preciznije razlučiti ciljno i uzročno značenje. To potvrđuju već izdvojena dva primjera iz Silićeve i Pranjkovićeve *Gramatike* iz kojih je semantičkom preinakom dokazivo samo uzročno značenje: „Svađali su se *oko* imanja“ [uzrok je svađe imanje, ne i *namjera je svađe imanje], ali i neutralizacija⁷ uzroka i namjere: „Borili su se bezuspješno *oko prava* na mirovinu“ – uzrok je borbe pravo (na mirovinu), ali i – namjera je borbe pravo (na mirovinu). Mlikota (2009) objašnjava da značenjska skupina glagola uz koje je u navedenoj gramatici određeno uzročno, ali i značenje namjere, prijedložnoga izraza *oko* + *G* ipak ne

⁶ J. Mlikota (2009) objašnjava sljedeće: da bi se uopće potvrdilo značenje namjere prijedložnoga izraza (rečenična mu je uloga priložne oznake), nužno je kao osnovni metodološki postupak uvesti semantičku preinaku koja će potvrditi traženo značenje tako što je priložna oznaka rečenični član kojemu mjesto u rečeničnom ustrojstvu otvara predikat, i to samim svojim postojanjem, odnosno bez obzira o kakvom je i kojem glagolu u predikatnoj ulozi riječi. Stoga se semantičkoj preoblici podvrgavaju rečenice s prijedložnim izrazom za koje se pretpostavlja značenje namjere, a sintaktički su u ulozi priložne oznake. Model semantičke preinake ishodišne rečenice s prijedložnim izrazom u značenju namjere: subjekt (namjera) + atribut u *G* (postao poimeničenjem od glagolskoga predikata polazišne rečenice) + imenski predikat (pomoćni glagol *biti* + imenska riječ u *N* postala od priložne oznake namjere). Takav je model semantičke preinake primjenjiv i na druge priložne oznake: u preinačenu se rečenicu uvodi subjekt, i to odgovarajućom riječju koja potvrđuje traženo značenje (pr. *vrijeme*, *mjesto*, *način* i sl.).

⁷ Mlikota (2009) naglašava da je osnovni postupak za dokazivanje značenja prijedložnih izraza semantička preinaka. S obzirom na to da se uz značenje namjere prijedložnoga izraza uvijek može osim semantičke preinake za namjeru uporabiti i semantička preinaka za dokazivanje uzročnog značenja, potvrđuje se neutraliziranost tih značenja, odnosno namjera se promatra kao vrsta uzročnoga značenja.

podrazumijeva uvijek oba značenja; tako uz glagole govorenja koji znače kakav sukob mišljenja (npr. *svađati se, sporiti*) prijedložni izraz ima samo uzročno značenje, a uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega (*boriti se, ratovati* i sl.) prijedložni izraz *oko + G* ima i značenje namjere (tada uvijek i uzročno značenje). Autorica zaključuje da se ne može tvrditi da uz glagole (ali i imenice) koje označuju svađu, sukob, borbu, rat, raspravu prijedložni izraz *oko + G* ima i uzročno i namjerno značenje; oba su značenja neutralizirana samo ako prijedložni izraz *oko + G* dolazi uz glagole koji znače „nasilno oduzimanje čega“, dok uz glagole koji znače kakav sukob mišljenja izostaje neutralizacija značenja, a prijedložni je izraz ima samo uzročno značenje.

Također, kada prijedložni izraz *oko + G* ima značenje namjere (a tada podrazumijeva i uzročno značenje), kao potpuna semantička i sintaktička istovrjednica javlja se akuzativni izraz s prijedlogom *o*, uz istu značenjsku skupinu glagola: *Muškarci se otimaju o ženu* (Mlikota, 2009: 80). Kako *oko + G* uz glagole govorenja koji znače kakav sukob mišljenja ima samo uzročno značenje, ali ne i značenje namjere (kao što je semantičkom preinakom dokazano); ne postoji ni mogućnost zamjene prijedložnim izrazom *o + A* (Mlikota, 2009: 81).

Autori *Hrvatskog jezičnog savjetnika* navode da prijedlog *oko* osim vremenskog značenja može dolaziti kao dopuna glagolima *svađati se, boriti se, ratovati* itd., i tada ima značenje uzroka⁸: *Posvađali su se oko komada zemlje* (Barić i dr., 1999: 187).

3.1.2. Prijedložni izraz *radi (poradi, zaradi) + G*

Prijedložni izraz za izricanje namjere *radi + G* u normativnoj se literaturi opisuje uglavnom razlikovno, u odnosu na uzročni *zbog* s istim padežom. Unatoč tako jasno izraženoj normativnoj preporuci o potrebi razlikovanja njihovih značenja u praksi se ta dva prijedložna izraza često u značenjima zamjenjuju. J. Mlikota (2009) zbog toga naglašava da je osnovno pitanje, stoga, jesu li značenjski ta dva genitivna prijedložna izraza doista različita ili se može reći da je neutralizacija značenja uzroka i namjere u tom slučaju potpuna pa se o odvojenim značenjima ne može ni govoriti. Da bi se moglo odgovoriti na postavljeno pitanje, potrebno je usporediti starije gramatike u odnosu na značenje genitivnih izraza s prijedlozima *zbog* i *radi*.

J. Mlikota (2009) objašnjava da je u 19. i dijelu 20. stoljeća genitivni izraz s prijedlogom *radi* bio pridružen prijedložnom izrazu *zbog + G* u uzročnom značenju, a izjednačivanje genitivnih prijedložnih izraza sa *zbog* i *radi* u uzročnom značenju ostaje u hrvatskoj literaturi sve

⁸ Napominje se da je ondje gdje može doći do preklapanja s prostornim značenjem bolje upotrebljavati prijedlog *radi*: *Ratovali su oko istočnih granica* može značiti 'na području istočnih granica' i 's namjerom da osvoje istočne granice' (Barić i dr., 1999: 187).

do polovice 20. stoljeća. To se smatra značajnim jer se o značenju prijedloznoga izraza *radi + G* ne raspravlja u sukobima različitih filoloških škola. U gramatikama Mirka Divkovića, hrvatskoga vukovca čija su normativna rješenja imala polazišta različita od zagrebačke filološke škole, značenjski se ne razdvajaju ta dva prijedložna izraza i taj je prijedložni izraz Divković dodao uzroku sredstva: „*Izabranieh radi* skratit će se dani oni.“ (Divković, 1880: 28).

J. Mlikota (2009) ističe da je prva gramatika koja jasno razlikuje značenja tih dvaju genitivnih prijedložnih izraza. Autorica pojašnjava da se u sintaktičkom dijelu gramatike upravo prijedložnim izrazom *radi + G* oprimjeruje priložna oznaka – namjere: „*Osnovali smo Prosvjetu radi učvršćivanja bratstva*“ (Brabec-Hraste-Živković, 1952: 197) i da se tom prijedložnom izrazu autori vraćaju i u dijelu gramatike „Namjerne rečenice“ kada zavisnoj namjernoj surečenici pristupaju kao preobličenoj priložnoj oznaci namjere: „*Idem u školu da se obrazujem. Idem u školu radi obrazovanja. Namjeru izričemo prijedlogom radi.*“ (Brabec-Hraste-Živković, 1952: 210). Spomenuta je gramatika prva koja navedenom prijedložnom izrazu određuje samo značenje namjere, a sve ostale gramatike hrvatskoga jezika slijede autore *Gramatike hrvatskosrpskoga jezika* te jasno razlikuju značenje namjere prijedloga *radi* s genitivom, odnosno značenje uzroka *zbog* s istim padežom.

J. Silić i I. Pranjković (2005) navode da genitiv s prijedlogom *radi* ili njegovim, danas zastarjelim, inačicama *zaradi* i *poradi*, označuje cilj ili namjeru. Npr. *Sve bi učinio radi napredovanja u stranci, Sastali su se prošli tjedan radi dogovora o gradnji kazališta, Tužio ih je radi nekih zaostataka* (Silić, Pranjković, 2005: 218). Autori također navode da se genitiv s tim prijedlogom često rabi i u značenju uzroka, npr. *Dao je ostavku radi sukoba u stranci*, ali se takva uporaba ne preporučuje (Silić, Pranjković, 2005: 218). J. Silić i I. Pranjković napominju da je uzrok širi od cilja (namjere) pa je cilj zapravo samo poseban tip uzroka. U rečenici *Sastali su se radi dogovora* dogovor nije samo cilj sastanka nego ujedno i uzrok (Silić, Pranjković, 2005: 218).

Prijedlog *radi* (*poradi, zaradi*⁹) prema Dragutinu Ragužu (1997) znači cilj, namjeru. Npr. *Radi njega sve će činiti. – Ide radi nekog dogovora* (Raguž, 1997: 132). I Raguž napominje da se spomenuti prijedlozi često krivo upotrebljavaju za značenje uzroka, za koji služi *zbog*.

Što se tiče prijedloga *radi*, S. Ham (2012) objašnjava da treba razlikovati namjeru od uzroka i *zbog* od *radi* jer nije svejedno što ćeš odgovoriti na pitanje: *Zašto si u bolnici?* Kažeš li:

⁹ J. Mlikota (2009) izdvaja da se u gramatikama suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika kao inačice prijedloga *radi* navode prijedlozi *poradi, zaradi*. Kao i prijedlog *radi*, i njegove složene inačice imaju značenje namjere, a uzročno im je značenje dano samo u Raguževoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*. Složeni se prijedlozi *poradi, zaradi* u suvremenom hrvatskom književnom jeziku mogu smatrati samo stilotvornima kao i okrnjeni likovi prijedloga *radi* i njegovih složenih inačica.

U bolnici sam zbog kozica, znači da su one razlog boravka u bolnici – da si u bolnici jer imaš kozice. Kažeš li: *U bolnici sam radi kozica*, značilo bi to da su kozice namjera s kojom si u bolnici – da si u bolnici s namjerom da dobiješ kozice. S obzirom da nitko ne ide u bolnicu s namjerom da dobije bolest, nego da ozdravi od bolesti, S. Ham naglašava da treba pripaziti kako se upotrebljava *zbog* i *radi*. J. Mlikota (2009) ističe da se uzrok i cilj radnje na neki način i podudaraju jer uzrok pokreće samu radnju, a cilj bi još trebao biti i njezinim rezultatom, posljedicom radnje i da se zato za namjeru kaže da ona istodobno znači uzrok, samo je uža od njega. Tako primjerice prethodno navedeni primjer *Luka ide na igralište radi igranja*. (Ham, 2012: 126) doista znači namjeru (...da bi se igrao), ali u sebi podrazumijeva i uzrok njegova odlaska (...jer se želi igrati). Dakle, Mlikota smatra da uzrok kao semantički širi u sebi mora uključivati i samu namjeru; ona je u navedenom prijedložnom izrazu primarno naznačena, a uzročno pretpostavljena.

I. Pranjković (2001) navodi da se tzv. finalom označuje okrenutost prema čemu, usmjerenost, namjera, odnosno cilj. On navodi da se namjera odnosno cilj najpreciznije izražavaju ciljnim prijedlogom *radi* uz genitiv (ili arhaičnim oblicima *poradi*, *zarad*), npr. *radi kupovine (ići u grad)*, *radi zdravlja (vježbati)*, *radi društvenog ugleda (baviti se politikom)* itd. (Pranjković, 2001: 22). I Pranjković smatra da se taj prijedlog u praksi, posebice u razgovornom stilu, vrlo često miješa s uzročnim prijedlogom *zbog*. Usp. **zbog kupovine (ići u grad)* i **radi kiše (ne ići na izlet)*, što omogućuje sličnost kategorija uzroka i cilja, ali to se ne smatra normativno korektnim (Pranjković, 2001: 22).

Hrvatski jezični savjetnik skupine autora navodi da genitiv s prijedlogom *radi* izražava namjeru, želju, ali se često pogrešno zamjenjuje uzročnim prijedlogom *zbog* (razlika između tih prijedloga često je presudna za razumijevanje značenja): *Došao je na razgovor radi pomirenja* (ali *Posvađali su se zbog novca*) (Barić i dr., 1999: 192). Naglašava se da prijedlog *radi* može doći i iza imenice ili zamjenice na koju se odnosi: *Došao sam pregleda radi* (Barić i dr., 1999: 192).

J. Mlikota (2009) smatra da je utjecaj normativne literature koja ustraje na razlici značenja namjernoga *radi* i uzročnoga *zbog* s genitivom doveo do toga da se u suvremenom hrvatskom književnom jeziku značenje namjere na razini jednostavne rečenice najčešće i izražava tim prijedložnim izrazom, a taj tzv. genitiv svrhe toliko se razlikovno postavio u odnosu na uzročno *zbog* s istim padežom da se sama namjera više i ne promatra kao dio uzročnoga značenja. Mlikota još ističe kako svako *radi* s genitivom mora u sebe uključivati i *zbog*, ali svako *zbog* s genitivom nije *radi* (jer svaki uzrok nije i namjera). Ta dva prijedložna izraza u jeziku su se razlikovno postavila kao jezične jedinice kojima se izražava središnje značenje semantičkih

polja uzroka i namjere: *radi* + *G* tako postaje središte semantičkoga polja namjere, a *zbog* s istim padežom najprepoznatljiviji prijedložni izraz s uzročnim značenjem.

Treba još istaknuti i to da se u jezikoslovlju kao kriterij razlikovanja uporabe i značenja *zbog* i *radi* postavlja odnos vremena same radnje i prijedložnoga izraza: s *radi* se prijedložni izraz (u značenju namjere) upotrebljava kada radnja izrečena glagolom još ne postoji, već se tek treba postići, dok će *zbog* (u značenju uzroka) biti uporabljeno kada je radnja već ostvarena. J. Mlikota (2009) objašnjava da se tako u rečenici „Knjižara će biti zatvorena *zbog inventure*“ pretpostavlja da je zbivanje već u tijeku, a ako je riječ o radnji s pretpostavkom u budućnosti, u rečenici treba genitiv s prijedlogom *radi*: „Knjižara će biti zatvorena od 1. do 15. siječnja *radi inventure*.“ (Jonke, 1964: 2, u knjizi Jonke, 2005: 263-264). Ipak, Mlikota naglašava da je sam kriterij vremenskoga odnosa zbivanja same radnje kojim se razlikuje namjerno *radi* od uzročnoga *zbog* nedostatan jer podrazumijeva samo složene rečenice iz kojih bi takva vremenska razlika bila jasna. Stoga Mlikota smatra da samo semantičkom preinakom može biti potvrđeno da prijedložni izraz *radi* + *G* ima značenje namjere pa kada takva mogućnost preoblike izostane, izostaje i traženo značenje. Mogućnošću uporabe samo semantičke preinake za potvrđivanje uzroka radnje: *uzrok je zatvaranja inventura* potvrđuje se nesvodivost svakoga uzroka na namjeru s kojom se odvija glagolska radnja, stoga ni mogućnost da se svako *zbog* zamijeni namjernim *radi* s istim padežom (Mlikota, 2009: 87). Dakle, ako je *radi* s genitivom pravilno uporabljen, svaki će put semantičkom preinakom biti moguće dokazati i uzročno značenje. Međutim, tamo gdje se ta dva prijedložna izraza ne mogu zamijeniti jedan drugim, u rečenici je samo uzročno značenje, a u tom slučaju ne može biti uporabljeno genitiv s prijedlogom *radi*¹⁰.

3.2. Izricanje uzroka i/ili namjere akuzativnim prijedložnim izrazima

3.2.1 Prijedložni izraz *o* + *A*

Prema J. Siliću i I. Pranjkoviću (2005) akuzativ s prijedlogom *o* označuje uzrok ili cilj onoga što se označuje glagolom (slično onomu što je rečeno i za genitiv s prijedlogom *oko*¹¹). Npr. *Svađali su se o prihod sa zemlje, Otimaju se o plijen* (Silić, Pranjković, 2005: 227). I.

¹⁰ J. Mlikota (2009) napominje da *radi* s genitivom i kao prijedlog i kao posljelog (kada se *radi* rabi poslije svoje imenice) ima isto značenje – namjerno – koje u sebi nužno uključuje i uzročno značenje.

¹¹ J. Mlikota (2009) objašnjava da na povezanost uzročnoga i namjernoga značenja prijedložnog izraza *o* + *A* upućuju J. Silić i I. Pranjković upozoravajući na mogućnost sinonimne uporabe genitiva s *oko*. Da je doista riječ o potpunim semantičkim i sintaktičkim istovrjednicama potvrdit će mogućnost zamjene prijedložnog izraza *o* + *A* s izrazom *oko* + *G*: „Otimaju se *o plijen*“ (namjera je otimanja plijen); „Otimaju se *oko plijena*“ (namjera je otimanja plijen).

Pranjković (2001) navodi da je kauzativ „poprijedložni potpadež“ kojim se izražava uzrok i da je to značenje od svih nedimenzionalnih značenja najčešće i najraznolikije. Kako su uzrok i cilj bliske kategorije, npr. u tom smislu što svaki cilj podrazumijeva uzrok (ali ne i obrnuto), I. Pranjković ističe da je normalno da se može govoriti i o specifičnom finalnom uzroku. Npr. *o imetak (se svađati), o glavu (se kladiti), o dobru naroda (brinuti se)*, itd. (Pranjković, 2001: 22). D. Raguž (1997) ne navodi uzročno značenje prijedloga *o* s akuzativom, kao ni autori *Hrvatskog jezičnog savjetnika*.

J. Mlikota (2009) ističe da značenje namjere prijedložnoga izraza *o* + *A* tek biva usputno spomenuto u gramatikama hrvatskoga književnoga jezika, kako starijima, tako i suvremenima. Autorica smatra da se do takvog zaključka može doći pogledom u starije gramatike, od Veberove *Skladnje ilirskoga jezika za niže gimnazije* (1859.) do *Gramatike hrvatskoga jezika* Silića i Pranjkovića (2005). Značenje je namjere toga akuzativnoga izraza izdvojeno samo u dvjema, u *Hrvatskoj sintaksi za školu* Mirka Divkovića (1889) i u *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić, Pranjković, 2005). Pri tom Mlikota naglašava da M. Divković namjeru ne odvajava od uzroka, odnosno smatra ju vrstom uzročnoga značenja, a primjeri su u tim gramatikama kojima se potvrđuje značenje namjere akuzativa s prijedlogom *o* slični; Divković navodi primjer „Carevi se otimlju *o carstvo*.“ (Divković, 1889: 71), a Silić i Pranjković (u prethodnom odlomku naveden) primjer „Otimaju se *o plijen*.“

J. Mlikota (2009) kaže da će značenje prijedložnoga izraza *o* + *A* biti u značenju namjere (tada uvijek i uzroka) samo ako prijedložni izraz dolazi uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega, dok uz glagole koji znače kakav sukob (takav je glagol *svađati se*), iako značenjski blizak glagolu *otimati se*, *o* s akuzativom neće potvrditi neutraliziranost uzročnoga i namjernoga značenja, nego će biti riječi o nekoj drugoj vrsti uzročnoga značenja (najčešće uzroku povoda): „Otimaju se *o plijen*.“ (Silić, Pranjković, 2005: 227) – uzrok je otimanja plijen i namjera je otimanja plijen; „Svađali su se *o prihod* sa zemlje. (Silić, Pranjković, 2005: 227) – uzrok je svađe prihod (sa zemlje), ali *namjera je svađe prihod (sa zemlje). Ograničenost uporabe prijedložnoga izraza *o* + *A* u značenju namjere kada dolazi uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega utječe i na učestalost njegova javljanja u značenju namjere. Osim toga, kako jezik teži razlikovnosti, Mlikota (2009) naglašava da se češće za izražavanje pojedinoga značenja rabe jezični oblici kojima se ta razlikovnost najbolje ostvaruje¹², a to se ne postiže uporabom akuzativa s prijedlogom *o*.

¹² Tako je „preporuka da se uz genitivni prijedložni izraz *s oko*, tamo gdje može doći do preklapanja značenja namjere s prostornim značenjem, uporabi namjerno *radi* s istim padežom“ (Barić i dr., 1999: 187).

4. Izricanje uzroka prijedložnim izrazima

4.1. Izricanje uzroka genitivnim prijedložnim izrazima

4.1.1. Prijedložni izraz *zbog* + G

J. Mlikota (2009) navodi da je prijedložni izraz *zbog* + G izraziti i najčešći padež uzroka, odnosno najmanje obilježen način izražavanja uzročnoga značenja. U jezikoslovnoj se literaturi gotovo uvijek naglašava uzročno značenje prijedloga *zbog* te se značenjski taj genitivni izraz razlikovno postavlja prema namjernome *radi*. Semantičkom preinakom može se dokazati opće uzročno značenje prijedloga *zbog* s genitivom koji tada ne podrazumijeva i značenje namjere, što se opet može dokazati primjenom semantičke preinake. J. Mlikota ističe da se time potvrđuje da je uzrok širi od cilja (namjere) koja je samo posebna vrsta uzroka, odnosno da se svaki uzrok ne može svesti na namjeru s kojom se radnja odvija. No, neki primjeri ostavljaju mogućnost dvojbe je li na mjestu „uzročnoga“ *zbog* mogao biti uporabljen i „namjerni“ *radi* s istim padežom. Tako tamo gdje je moguće uz prijedložni izraz *zbog* + G primijeniti ne samo semantičku preinaku za dokazivanje uzročnoga značenja već i onu koja potvrđuje značenje namjere, J. Mlikota (2009) ističe da je riječ o mogućnosti da se u rečenici uporabe oba prijedložna izraza:

„(...) došao je iznenada u Trilj, svratio u Grabovčevu kovačnicu i, kao da to usput čini, kao da samo *zbog toga* nikad nije došao, predao Šimunu Grabovcu dvije stare puške (...)“ (Aralica, *Duše robova* 7)

Može se reći da je i uzrok i namjera dolaska to. Mlikota naglašava da se ta mogućnost pokazala većom ako je riječ o zamjениčkom prijedložnom izrazu (*zbog* općega, kategorijalnoga značenja zamjenica kao vrste riječi) u odnosu na imenički prijedložni izraz uz koji je takva uporaba dvaju različitih prijedloga u istom kontekstu znatno manja. Autorica naglašava i da su primjeri u kojima je isključena mogućnost uporabe namjernoga *radi* s genitivom na mjestu uzročnoga *zbog* jasno potvrđuju da je uzrok znatno širi od namjere s kojom se odvija neka radnja (namjera je samo posebna vrsta uzroka) te da se značenjski ne iscrpljuje samo u vrsti finalnoga uzroka. Dakle, ostala uzročna značenja istodobno ne podrazumijevaju i značenje namjere te potvrđuju zasebnost tih dvaju semantičkih polja.

J. Silić i I. Pranjković (2005) istovremeno promatraju genitiv s prijedlogom *zbog* i genitiv s prijedlogom *uslijed* i navode da je genitiv s prijedlozima *zbog* i *uslijed* specijaliziran za

označivanje uzroka, s tim da je *zbog* općeuzročni prijedlog, a *uslijed* uglavnom dolazi uz imenice koje označuju nešto nepoželjno ili nepovoljno. Tako će biti posve obično npr. *Nisu mogli proći uslijed magle* ili *Izgubio je posao uslijed mnogih nepovoljnih okolnosti*, a neće biti obično npr. **Svi su se osjećali dobro uslijed sunčanoga vremena* ili **Dobio je posao uslijed mnogih povoljnih okolnosti*. (Ako je riječ o nečemu povoljnu, upotrebljava se proizvedeni prijedlog, poprijedloženi prilog sadašnji *zahvaljujući* s dativom, npr. *Dobio je posao zahvaljujući mnogim povoljnim okolnostima*.) (Silić, Pranjković, 2005: 218). Genitiv s prijedlogom *zbog* danas je najčešći i najmanje obilježen način označavanja uzroka prijedložno-padežnim izrazom, npr. *Sud ga je oslobodio zbog pomanjkanja dokaza, Zbog toga neočekivanog uspjeha bio je izvan sebe od radosti, Više je to govorio zbog nas nego zbog sebe*. (Silić, Pranjković, 2005: 218).

I. Pranjković (2001) ističe tzv. uzrok motiva koji je obično vezan za procese svjesne, afektivne ili voljne naravi. Objašnjava da se osim spojevima riječi s prijedlogom *iz*, izražava i s najtipičnijim uzročnim prijedlogom *zbog* (ovdje naglašava da je najtipičniji po tome što uvijek znači samo uzrok), npr. *zbog bolesti (ne doći na posao)*, *zbog kiše (prestatu raditi)*, *zbog izloženosti suncu (izgorjeti)* (Pranjković, 2001: 23). Slično je i s prijedlogom *uslijed*, s tim da je taj prijedlog, u većoj mjeri nego *zbog*, vezan za fenomene koji imaju negativno djelovanje, npr. *uslijed magle (sporo voziti)*, *uslijed kiše (otkazati sastanak)*, *uslijed nediscipline (biti kažnjen)* (Pranjković, 2001: 23). Pri tome napominje kako ne bi bilo ovjereno reći da je što učinjeno *uslijed dobrote, ljubavi, snage, radosti, simpatije* i sl.) itd. (Pranjković, 2001: 23). U *Gramatici* se J. Silića i I. Pranjkovića, kao i u Pranjkovićevu tekstu (2001: 23) naglašava: ako je riječ o pojavama koje imaju povoljno djelovanje, onda se ne upotrebljava prijedlog *uslijed*, nego poprijedloženi prilog sadašnji glagola *zahvaljivati* s dativom. Npr. *zahvaljujući čijoj pomoći (uspjeti)*, *zahvaljujući upornom radu (što postići)*, *zahvaljujući sreći (proći na ispitu)* itd. (Pranjković, 2001: 23).

Što se tiče uzroka razloga, I. Pranjković kaže da se on temelji na takvim činjenicama, tj. na stanjima ili okolnostima koji „najavljuju“ ili pomažu pojavu bilo uzroka izazivača bilo uzroka motiva. On se obično također izražava spojevima riječi s prijedlogom *zbog*, npr. *zbog čista zraka (živjeti na selu)*, *zbog brojne obitelji (raditi duže od ostalih)* itd. (Pranjković, 2001: 23). Podvrstom uzroka razloga Pranjković smatra uzrok povoda i naziva ga tzv. nedjelujući uzrok koji posljedicu ne izaziva, nego uz druge uzroke pomaže njezinoj realizaciji. U hrvatskom se jeziku kao uzrok povoda upotrebljava instrumental ili *u*-lokativ imenice *povod*: *povodom* ili *u povodu*, npr. *povodom blagdana (posjetiti roditelje)*, *u povodu nemilih događaja (sazvati sjednicu)* itd. (Pranjković, 2001: 23).

D. Raguž (1997) također smatra da je prijedlog *zbog* izraziti i najčešći prijedlog uzroka. Npr. *zbog bolesti; zbog zastoja u prometu; zbog raznih razloga; Zbog čega nije došao?* (Raguž, 1997: 135). Naglašava i da prijedlog *uslijed* znači uzrok: *uslijed prehlade/nedolaska/bolesti* itd. (Raguž, 1997: 135). Međutim, D. Raguž (1997) tu napominje da se na tim mjestima radije preporučuje prijedlog *zbog*.

Hrvatski jezični savjetnik skupine autora isto tako navodi da genitiv s prijedlogom *zbog* izriče uzrok: *Nisu stigli zbog kiše* ('zato što je padala kiša') (Barić i dr., 1999: 196). Također napominje i upotrebu genitiva s prijedlogom *uslijed*, ali naglašava, da označuje radnju ili stanje najčešće kao negativnu posljedicu čega, te da se kao takav zamjenjuje prijedlogom *zbog*: *Brod se nasukao uslijed nevremena. → zbog nevremena* (Barić i dr., 1999: 194).

4.1.2. Prijedložni izraz *od*+ *G*

Prema J. Siliću i I. Pranjkoviću (2005) prijedložno-padežni izrazi s prijedlogom *od* mogu imati uzročno značenje, i to značenje djelatnoga uzroka, tj. onoga koji izravno, djelatno izaziva posljedicu. Npr. *Sva je premrla od straha, Često pati od glavobolje, Ne vidi se od magle* (Silić, Pranjković, 2005: 204).

D. Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* ističe uzrok (povod) nevoljnih procesa. Npr. *umirati/krepavati/crkavati od žeđi/gladi/straha/umora/vrućine* i sl.; *bolovati od raka; skakati/vriskati od smijeha – Ne zna što bi od dosade. –Ne može od sramote. –Gori od želje/žudnje; previjati se od muke/bolova*. Također ističe uzrok voljnih procesa, svjesne radnje (zamjenjivo s prijedlogom *iz*): *postupati/raditi nešto od (=iz) obijesti/straha* te uzrok smetnja: *Ne vidi se ništa od dima/magle. –Ne čujem ništa od galame* (Raguž, 1997: 128). Kao i D. Raguž, I. Pranjković smatra da se posebnom vrstom djelatnog uzroka može smatrati onaj uzrok koji se shvaća kao smetnja, prepreka čemu. Objašnjava da je on zbog te svoje specifičnosti vezan isključivo za niječne konstrukcije, npr. *od dima (ne vidjeti se), od uzbuđenja (ne čuti), od straže (ne smjeti proći)* itd.¹³ (Pranjković, 2001: 23).

I. Pranjković je među najčešćim nedimenzionalnim značenjima prijedložnih izraza izdvojio ablativ. On navodi da je ablativ „prijedložni potpadež“ kojim se izriče kakvo odvajanje, potjecanje od koga ili čega, podrijetlo i sl. I da se nedimenzionalna ablativnost najčešće izriče prijedlozima *od* i *iz* uz genitiv. Za prijedložne spojeve s ablativnim značenjem karakteristično je da vrlo lako poprimaju uzročno – npr. *od udarca (pasti), iz ljubavi (što učiniti)* (Pranjković,

¹³ Napominje se da ne dolazi u obzir **Vidi se od dima, *Čuje se od uzbuđenja ili *Smije proći od straže*. (Pranjković, 2001: 23).

2001: 18). Pranjković smatra da je od raznolikih tipova uzroka najčešći i najtipičniji tzv. djelatni uzrok, uzrok efektor, uzrok izazivač (ili *causa efficiens*), koji je blizak kategoriji agentivnosti¹⁴. Npr. *od glavobolje (patiti), od čuda (se skameniti), od napora (se umoriti), od želje (gorjeti)* itd. (Pranjković, 2001: 22).

4.1.3. Prijedložni izraz *iz* + *G*

D. Raguž kaže da prijedlog *iz* ima više značenja i da je među njima i uzročno značenje: *iz mržnje; iz straha; iz poštovanja; iz ljubavi*. Međutim, on napominje da za takve slučajeve norma traži prijedlog *zbog* (*zbog straha* i sl.) uz riječi koje znače što negativno, loše, nepoželjno. S druge strane ističe da je uz riječi s pozitivnim značenjem (*iz ljubavi, iz poštovanja*) pravilno *iz* (Raguž, 1997: 124).

I. Pranjković naglašava da se spojevima riječi s prijedlogom *iz* izražava takozvani uzrok motiva koji je obično vezan za procese svjesne, afektivne ili voljne naravi. Npr. *iz obijesti (potući se), iz zavisti (ogovarati), iz opreza (skrivati se), iz neznanja (što počiniti), iz uvjerenja (tvrditi)* (Pranjković, 2001: 23). Prema Pranjkoviću drugom vrstom uzroka, uzrokom kriterija (*causa cognoscendi*) označuje se polazište, osnova na kojoj se temelji kakvo zaključivanje. U hrvatskome se jeziku za obilježavanje toga značenja razvio poseban izraz, poprijedloženi prijedložni izraz *na osnovi* ili *na temelju*, npr. *na osnovi argumentacije (tvrditi), na temelju zapažanja (uvjeriti se)* i sl (Pranjković, 1997: 23). Međutim, on naglašava da se uzrok kriterija izriče i sintagmama s drugim prijedlozima, npr. *iz priče (saznati), iz navike (reagirati), iz običaja (šutjeti); prema boji očiju (zaključiti), prema tome; po običaju (zakasniti), po njegovu mišljenju* itd. (Pranjković, 2001: 23).

Hrvatski jezični savjetnik skupine autora navodi prostorno i vremensko značenje prijedloga *iz*, ali ne i uzročno značenje (Barić i dr., 1999).

4.1.4. Prijedložni izraz *s(a)* + *G*

Prijedlog *s(a)* slaže se s genitivom kad odgovara na pitanje *odakle, zbog čega*, npr. *Crijep je pao s krova. S tih razloga ja mu više neću pisati* (Barić i dr., 2005: 279). I. Pranjković kaže da je od raznolikih tipova uzroka najčešći i najtipičniji tzv. djelatni uzrok, uzrok efektor, uzrok

¹⁴ Napominje se da je riječ o agentivnosti kod koje funkciju agensa ima ne-lice i ne-biće. Ako je agens biće i/ili lice, onda je agentivnost bliska funkciji subjekta, npr. *od tebe (se čemu nadati), od muha (uprljan), od liječnika (biti pregledan)* i sl. (Pranjković, 2001: 22).

izazivač (ili *causa efficiens*), a osim genitivnim prijedlogom *od*, može se izricati i genitivnim prijedlogom *s(a)*, npr. *s neznane boljke (stradati)*, *s jada golemoga (tugovati)* (Pranjko^{vić}, 2001: 22). J. Silić i I. Pranjko^{vić} (2005) navode da genitiv *s* prijedlogom *s(a)* može imati uzročno značenje, ali da je dio konstrukcija toga tipa danas posve zastario. Npr. *Postao je slavan sa svoga junaštva*, *Pati s nekog jada golemoga* (Silić, Pranjko^{vić}, 2005: 208). D. Raguž također navodi da prijedlog *s(a)* znači uzrok (danas zastarjelo i stilski). Npr. *S mnogo razloga bolje je ne govoriti ništa* (Raguž, 1997: 133). *Hrvatski jezični savjetnik* skupine autora ne spominje uporabu prijedloga *s(a)* u uzročnom značenju (Barić i dr., 1999).

4.2. Izricanje uzroka akuzativnim prijedložnim izrazima

4.2.1. Prijedložni izraz *za + A*

I. Pranjko^{vić} (2001) kaže da se značenje uzroka može razviti i iz značenja zamjene, iz onoga što se može nazvati „umjestomjesnost“. Takav bi se uzrok mogao nazvati supstitutivnim uzrokom, a izražava se prije svega spojevima riječi *s* akuzativnim prijedlogom *za*, npr. *za kćerku (se sramiti)*, *za malu stvar (se ljutiti)*, *za ljubav (biti u strahu)*, *za krađu (optužiti)* itd. (Pranjko^{vić}, 2001: 22).

I D. Raguž govori o prijedlogu *za* s akuzativom u značenju uzroka. Npr. *Bojim se za njih. – Nije me briga za njega. – Platit ćeš mi za to. – Svađaju se za sitnicu* (Raguž, 1997: 147).

4.3. Izricanje uzroka lokativnim i instrumentalnim prijedložnim izrazima

4.3.1. Prijedložni izraz *o + L*

J. Silić i I. Pranjko^{vić} (2005) ističu da se prijedlog *o* s lokativom rjeđe rabi u uzročnome značenju. Npr. *Nemojte brinuti o mojim postupcima* (Silić, Pranjko^{vić}, 2005: 231).

4.3.2. Prijedložni izraz *za + I*

Prema D. Ragužu (1997) prijedlog *za* s instrumentalom znači uzrok. Npr. *Poludjela je za njim. – Žalio je za njom* (Raguž, 1997: 124).

5. Izricanje namjere prijedložnim izrazima

5.1. Izricanje namjere genitivnim prijedložnim izrazima

5.1.1. Prijedložni izraz *za* + G

J. Mlikota (2009) ističe da je prijedložni izraz *za* + G uporabno ograničen na ustaljenu frazu u zdravicama i da se javlja samo u starijim tekstovima, npr. *Za sretnoga putovanja, dobroga svršetka, i skoro se zdravo i veselo povratio!* (Šarić, 1890, 103). Autorica kaže da izvan zdravica prijedložni izraz *za* + G nema značenje namjere, a naglašava i da prijedlog *za* rijetko dolazi s genitivom. Kada ipak dođe, izriče vrijeme, i to istodobnost vremenskih odsječaka ili događanja, odnosno da je u takvim izrazima rezultat reduciranja prijedložnoga izraza *za* vrijeme (npr. *za vrijeme rata = za rata*). J. Mlikota (2009: 92) za tu uporabu ističe i primjere iz J. Silićeve i I. Pranjkovićeve *Gramatike Za ove vlade neke su stvari ipak krenule nabolje, Za ljetnih kiša nisu rijetke ni poplave. Nastojali smo doći još za dana* (Silić, Pranjković, 2005: 210). S obzirom na to da se značenje namjere prijedložnoga izraza *za* + G potvrđuje samo u zdravicama, riječ je o okamenjenom, ustaljenom izrazu koji ima svoju istoznačnicu u akuzativnom izrazu s istim prijedlogom.

5.2. Izricanje namjere akuzativnim prijedložnim izrazima

Uz genitivne prijedložne izraze, akuzativni su oni kojima se u suvremenom hrvatskom jeziku najčešće izriče značenje namjere i rečenična uloga priložne oznake. Akuzativnih je izraza u tom značenju i rečeničnoj ulozi čak pet: *na*, *o*, *po*, *u* i *za*. U gramatikama njihovo značenje i uloga nisu sustavno opisani: kada se govori o sintaktičkoj ulozi priložne oznake namjere, ona se najčešće opimjeruje akuzativnim izrazima s prijedlozima *na*, *o* i *po* dok opis i uloga ostalih navedenih izraza uglavnom izostaju. J. Mlikota (2009) kaže da tomu nedostatku valja pridodati i neuočavanje neutralizacije značenja namjere sa značenjem uzroka.

5.2.1. Prijedložni izraz *na* + A

I. Pranjković navodi da se finalno značenje, osim s konstrukcijama s prijedlogom *za*, izražava i spojevima s drugim akuzativnim prijedlozima. Često je u izrazima s prijedlogom *na*,

npr. *na zatvor (osuditi), na priliku (čekati), na korist (biti), na svoje (doći), na koga (misliti), na milost i nemilost (prepuštiti)* (Pranjković, 2001: 21).

Prijedložni je izraz *na + A* vrlo raznolikoga značenja (Mlikota 2009), ali u toj raznolikosti gramatike suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika, kao prethodni primjeri iz Silić-Pranjkovićeve *Gramatike*, tek rubno potvrđuju značenje namjere i rečeničnu ulogu priložne oznake¹⁵. Riječ je o prijedložnom izrazu prvenstveno mjesnoga značenja koji ima značenje namjere kad stoji uz određenu značenjsku skupinu glagola.

R. Katičić navodi da se prilozi *u, na, o* i *po* slažu s akuzativom ako glagol uz koji stoje znači kretanje prema nekom cilju, a prijedložni izraz izriče taj cilj. Primjerice: *A kod vas se toliko skupilo na vojsku., Hajd', junače, stani ti na gomilu* (Kaleb, *Na kamenju* 71), (Katičić, 2002: 87-88). J. Mlikota (2009) također navodi da *na + A* najčešće uz glagole kretanja označava namjeru radi koje se ostvaruje kretanje, što dokazuje semantička preinaka uz sljedeći primjer: „Jelšani odlaze preko kanala, *na rad* u Makarsku (...)“ (Fabrio, *Berenikina kosa* 71) – namjera je odlaska rad. J. Mlikota (2009) pri tom navodi da mjesno značenje akuzativnoga izraza s prijedlogom *na* biva „isključeno“ semantičkom vrijednošću imenice u akuzativnom prijedložnom izrazu (ona ne znači mjesto kao krajnju točku kretanja) zbog čega izostaje i mogućnost uporabe semantičke preinake za dokazivanje mjesnog značenja: *mjesto je odlaska rad. Mjesto je radnje u navedenom primjeru izrečeno akuzativnim prijedložnim izrazom, ali ne s *na*, već s *u*: „Jelšani odlaze preko kanala, *na rad u Makarsku*“ – mjesto je odlaska Makarska, dakle drugim prijedlogom koji s akuzativom najčešće i jest mjesnoga značenja.

Od glagola kretanja uz koji akuzativni izraz s prijedlogom *na* izriče namjeru radnje, J. Mlikota (2009) osim glagola *odlaziti* ističe i sljedeće glagole: *izaći, izlaziti, ići, doći, dolaziti, kretati se, voditi, poslati, povući se, otići, sastati se*. J. Mlikota (2009) objašnjava da je rubno takav prijedložni izraz u značenju namjere (a u ulozi priložne oznake) uz glagol kretanja tvoren neglagolskom imenicom kao u primjeru: „(...) pristupila je skupini pružnih radnika koji su, s dugim svijetlim pijucima i praznim kantama u ruci, bučeći, kretali *na posao*.“ (Fabrio, *Berenikina kosa* 51) – namjera je kretanja posao. Nadalje, isto značenje, uz istu značenjsku skupinu glagola, imaju i primjeri prijedložnoga izraza *na + A* tvoreni glagolskom imenicom. To je ujedno i najčešći način izricanja značenja namjere akuzativnim izrazom s prijedlogom *na*: „(...) iziđe u rano jutro, *na umivanje*, onaj koga je neznanac čekao, dugo. (Fabrio, *Berenikina kosa* 16)“ – namjera je izlaska umivanje.

¹⁵ J. Mlikota (2009) kaže da je osim u Silić-Pranjkovićevoj *Gramatici*, značenje namjere prijedložnoga izraza *na + A* navedeno u Pavešićevu *Jezičnom savjetniku s gramatikom*: „Putujemo *na skijanje*.“ (Pavešić, 1971: 429), u *Gramatici hrvatskoga jezika* Težaka i Babića: „Sat kasnije navratismo se u krčmu *na ručak*.“ (Težak-Babić, 2007: 237).

Naime, osim uz glagole kretanja uz koje prijedložni izraz *na + A* ima značenje namjere, u suvremenom se hrvatskom književnom jeziku to značenje i rečenična uloga priložne oznake potvrđuje i uz glagole govorenja koji znače izricanje volje: *pozvati, pozivati, zvati, nutkati*¹⁶. J. Mlikota (2009: 99) objašnjava da uz tu značenjsku skupinu glagola *na + A* znači namjeru poziva, zvanja, kao u primjeru: „Uvijek ga je tako nutkala *na jelo*. (Fabrio, *Berenikina kosa* 74)“ – namjera je nutkanja jelo. Ona kaže da izostanak mogućnosti primjene semantičke preinake za dokazivanje značenja mjesta potvrđuje da i uz glagole te značenjske skupine prijedložni izraz *na + A* nema mjesno značenje, dakle ni rečeničnu ulogu priložne oznake mjesta: *mjesto je zvanja jelo.

Nadalje, Mlikota (2009: 100) ističe da kada prijedložni izraz *na + A* uz glagole govorenja (kao i uz glagole kretanja) ima značenje namjere, mjesto je radnje vrlo često u rečeničnom ustrojstvu izrečeno nekim drugim prijedložnim izrazom, najčešće akuzativnim s prijedlogom *u*, što može potvrditi sljedeći primjer: „Zovete me u hotel ili *na proslavu*?“ (Šoljan, *Luka* 85) – namjera je zvanja proslava i mjesto je zvanja hotel. Značenje namjere prijedložnoga izraza *na + A* ne mora biti praćeno mjesnom dopunom u akuzativu i implicitno se podrazumijevati neko mjesto na kojem se odvija sama glagolska radnja namjere. Semantička preinaka kojom se potvrđuje mjesno značenje izostaje uz prijedložni izraz *na + A*, značenje toga izraza ne može biti značenje mjesta pa se ne može reći da je u izrazu *na + A* došlo do neutralizacije tih dvaju značenja. Stoga, prijedložni izraz ima samo značenje namjere, a mjesto na kojem se odvija glagolska radnja nije izrečeno. Uz glagole govorenja koji znače izricanje volje J. Mlikota (2009: 101) napominje da prijedložni izraz *na + A* u značenju namjere biva tvoren glagolskom imenicom te da se time razlikuje od glagola kretanja uz koje je isto značenje istoga prijedložnoga izraza potvrđeno i uz neglagolske imenice.

Prijedložni izraz *na + A* ima značenje namjere i uz skupinu glagola koji znače kakvo pomaganje i odmaganje: *dati, dodijeliti*. J. Mlikota (2009: 101) navodi da je akuzativni izraz s prijedlogom *na* tvoren glagolskom imenicom dok primjeri s neglagolskom imenicom nisu potvrđeni u građi: „(...) kad su ga Matiji dali *na prodaju* (...)“ (Aralica, *Duše robova* 75) – namjera je davanja prodaja. Manji broj primjera u građi u kojima uz glagole pomaganja i odmaganja prijedložni izraz *na + A* ima značenje namjere potvrđuje da je riječ o rubnoj pojavi suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika.

Kako brojnošću prevladavaju glagoli kretanja uz koje *na + A* ima značenje namjere, J. Mlikota (2009: 102) zaključuje kako je to najčešći način izricanja namjere tim akuzativnim

¹⁶ J. Mlikota (2009) napominje da je podjela glagola prema značenju preuzeta iz Katičića (2002: 329) te da je tako i u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr., 2003: 517).

izrazom. Pri tom prijedložni izraz može biti tvoren i glagolskom i neglagolskom imenicom, što za preostale dvije promotrene skupine glagola uz koje akuzativ s prijedlogom *na* ima značenje namjere nije slučaj; uz glagole govorenja koji znače izricanje volje te uz glagole pomaganja i odmaganja *na + A* značenje namjere izriče se samo glagolskom imenicom; samo je (ne)postojanje glagolske imenice u prijedložnom izrazu vrlo bitno želi li se promotriti mogućnost izricanja istoga značenja drugim sintaktičkim sredstvima – zavisnom namjernom rečenicom i infinitivom namjere (Mlikota, 2009: 102)¹⁷.

Hrvatski jezični savjetnik ne spominje uporabu prijedloga *na* u namjernom značenju.

5.2.2. Prijedložni izraz *po + A*

Jedan je od potvrđenijih prijedložnih izraza za izricanje namjere u ulozi priložne oznake akuzativni izraz s prijedlogom *po*. J. Mlikota (2009: 111) navodi da je u gramatikama hrvatskoga jezika, uz prijedložni izraz *radi + G* te *na + A*, *po* se s akuzativom u ulozi priložne oznake namjere najčešće oprimjeruje. Autorica daje pregled potvrđenih primjera u starijim gramatikama: u *Nauci o izreci za školu* Mirka Divkovića značenje namjere akuzativa s prijedlogom *po* potvrđeno je primjerom „Otišao *po pamet*“ (Divković, 1880: 28), a u drugom izdanju gramatike još dvama primjerima. Značenje se namjere akuzativa s prijedlogom *po* opisuje i u Maretićevoj (1963: 576) te u Florscützovoj Gramatici (1916: 230-231). Autorica utvrđuje i da slijedom navedenih gramatika i gramatike hrvatskoga književnoga jezika druge polovice 20. stoljeća redovito potvrđuju *po + A* u značenju namjere, a primjeri se ponavljaju, kao „Car *po Marka* opravio sluge“ (Brabec-Hraste-Živković, 1968: 232) i „Idem *po vino*“ (Pavešić, 1971: 429). Opširniji je opis akuzativa s prijedlogom *po* u značenju namjere dan u dvjema suvremenim gramatikama: u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* Dragutina Raguža te u Silićevoj i Pranjčkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika*.

R. Katičić navodi da se prilozi *u*, *na*, *o* i *po* slažu s akuzativom ako glagol uz koji stoje znači kretanje prema nekom cilju, a prijedložni izraz izriče taj cilj. Primjerice: *Sanjao sam da su došli anđeli po mene da me povedu* (Ante Kovačić, U registraturi 25) (Katičić, 2002: 87-88).

Uz akuzativni prijedlog *po* D. Raguž također navodi značenje cilja kao svrhe radi uzimanja i vraćanja na polazno mjesto, odnosno značenje namjere. D. Raguž napominje da se tu *po* može zamijeniti prijedlogom *za*, a neki jezikoslovci i zahtijevaju takvu zamjenu. Međutim,

¹⁷ J. Mlikota (2009) u radu pokazuje kako je na mjestu akuzativnoga izraza s prijedlogom *na* u značenju namjere (a tvorenom glagolskom imenicom) uvijek moguće uporabiti zavisnu namjernu surečenicu, dok je uporaba infinitiva namjere ograničena morfološkim, semantičkim i sintaktičkim razlozima.

kad je riječ o šteti, nepovoljnome, ističe da je onda *po* sasvim dobro, a kad je korist, da onda to treba zamijeniti prijedlogom *za*; npr. *Bit će bolje po te.* → *Bit će bolje za te* (Raguž, 1997: 144).

Po mišljenju J. Silića i I. Pranjkovića akuzativ s prijedlogom *po*, koji inače češće dolazi s lokativom nego s akuzativom, označuje u prvome redu razlog ili cilj kretanja, odnosno kakve druge aktivnosti, i to obično s pretpostavkom da se predmet koji je cilj ili razlog kretanja ne samo dostigne, nego često i uzme (ili se na koji drugi način ovlada njime) te se vrati na polazište, odnosno na mjesto na kojemu se nalazi govornik ili onaj o kome je riječ u rečenici. Npr. *Večeras će doći po vas, Pošalji Ivana po kruh i mlijeko, Mnogi su joj odlazili po savjet* (Silić, Pranjković, 2005: 227).

S obzirom na navedeno, J. Mlikota (2009: 112) ističe da izvan te značenjske skupine glagola izostaje i značenje namjere akuzativa s prijedlogom *po*, a s obzirom na to da akuzativ s prijedlogom *po* ne znači samo namjeru kretanja prema nekom cilju, već je riječ o namjeri da se nešto i uzme, autorica navodi da je u njemu dosizanje (uzimanje) naglašenije nego kod ostalih prijedložnih izraza u značenju namjere pa se iz tih razloga semantička preinaka za dokazivanje značenja namjere upotpunjuje glagolom *uzeti*. Npr. „Vratio se ženi koja ga je čekala u Bogovoj drazi, i *po savjet* i *po pomoć*.“ (Aralica, *Luka* 74) – namjera je vraćanja [uzeti] savjet i pomoć.

Kako je prijedložni izraz *po* + A prije svega mjesnoga značenja, što je i osnovno značenje akuzativa s prijedlogom *na*, u gramatikama se za taj prijedložni izraz nalaze i primjeri u kojima je u akuzativu s prijedlogom *po* određeno mjesno značenje, iako je riječ o namjeri kretanja prema nekom cilju, a ne cilju u mjesnom značenju. Tako u *Hrvatskoj gramatici* skupine autora u primjeru „Otac ga je poslao po vodu“ (Barić i dr., 2003: 279) izostaje uočavanje namjere uzimanja i vraćanja čega (vode) na polazno mjesto, a prijedložnom je izrazu određeno mjesno značenje i to kao odgovor na pitanje *kamo?*. Prema opisu J. Mlikote (2009: 113) u navedenom je primjeru semantičkom preinakom moguće dokazati značenje namjere prijedložnoga izraza *po* s akuzativom dok primjena preinake za dokazivanje mjesnoga značenja izostaje: *mjesto su vraćanja savjet i pomoć.

Istraživanja (Mlikota, 2009: 114) potvrđuju da je zamjenički prijedložni izraz u značenju namjere znatno manje obavijestan od imeničkoga prijedložnoga izraza; kada rečenični kontekst dopušta da se na mjestu zamjeničkoga izraza uporabi imenički, potpuno se aktualizira značenje zamjenice i dokida manjak obavijesti na leksičkoj razini, dakle i značenje namjere zamjeničkoga akuzativnoga izraz s prijedlogom *po*. Npr. „Sadrudine, pod tvrđavom ti je, među leševima, ostao veliki dobitak. Vratio se *po njega*.“ (Aralica, *Duše robova* 84); [Sadrudine, pod tvrđavom ti je,

među leševima, ostao veliki dobitak. Vрати se → *po dobitak.*] – namjera je vraćanja [uzeti] on/dobitak¹⁸.

5.2.3. Prijedložni izraz *u + A*

R. Katičić navodi da se prilozi *u*, *na*, *o* i *po* slažu s akuzativom ako glagol uz koji stoje znači kretanje prema nekom cilju, a prijedložni izraz izriče taj cilj. Primjerice: *Provirim u spavaću sobu* (Katičić, 2002: 87-88).

J. Silić i I. Pranjković ističu da *na*, *po* i *u* uz akuzativ imaju značenje koje je blisko osnovnomu akuzativnom značenju, a to je granična direktivnost, dolazak na cilj, ili ostvarenje kakve aktivnosti vezane uz određeno mjesto (u širem smislu). Prema Siliću i Pranjkoviću akuzativ s prijedlogom *u* označuje graničnu direktivnost usmjerenu na unutrašnjost kakva predmeta ili cilj kretanja koji se nalazi u unutrašnjosti čega. Navode primjere: „Ide svake nedjelje *u crkvu*. To treba staviti *u knjigu*. Stalno mi upadaju *u riječ*. Sve im to recite *u lice*.“ (Silić, Pranjković, 2005: 227).

J. Mlikota (2009: 116) ističe da je izricanje namjere prijedložnim izrazom *u + A* rijetko predmetom suvremenoga gramatičkog opisa navodeći da je uloga priložne oznake namjere, a time i značenje namjere prijedložnoga izraza *u + A*, istaknuta tek u *Gramatici hrvatskoga jezika* Težaka i Babića i ondje je potvrđena dvama primjerima: „Čvrsto se rukujemo *u znak* sporazuma. Zovne usplahirena vlast *u pomoć* vojsku.“ (Težak-Babić, 2007: 296). Semantička preinaka potvrđuje da je namjera rukovanja znak (sporazuma), a namjera zvanja pomoć (vojske). Prijedložni je izraz *u + A* u značenju namjere uvijek tvoren glagolskom imenicom, a praćen najčešće glagolom kretanja, on znači i namjeru (i razlog) kretanja (jer u značenju je namjere uvijek neutralizirano i uzročno značenje): „(...) hitao je on s vojskom *u pomoć* Hrvatskoj, pa tko ga je razumio?“ (Fabrio, *Berenikina kosa* 123) – namjera je hitanja pomoć. Mlikota (2009: 117) također kaže da se glagolska imenica u akuzativu s prijedlogom *u* u značenju namjere javlja i kada taj izraz nije praćen glagolom kretanja, no uz glagole drugih značenjskih skupina *u + A* rubno potvrđuje značenje namjere i to: uz glagol *smisliti* kao glagol osjećanja koji izriče mišljenje ili namjeru¹⁹, uz glagol *uključiti* u značenju pridružiti u zajednicu, uz glagol *zvati* kao glagol govorenja kojim se kazuje izricanje volje i uz glagol *rukovati se*.

¹⁸ Autorica navodi da je katkada zamjenicu nemoguće aktualizirati uporabom imeničkoga izraza na njezinu mjestu (takve su primjerice osobne zamjenice koje dolaze uz 1. i 2. glagolsku osobu). Takvom se zamjениčkom izrazu primjenom semantičke preinake može dokazati značenje namjere, no obavijesnost je izraza znatno manja: „*Po mene* su došli maskirani tipovi.“ (Jutarnji list, 7. i 8. 10. 2007.) – namjera je dolaska [uzeti mene] (Mlikota, 2009: 114).

¹⁹ Podjela glagola prema značenju preuzeta je iz sljedeće literature: Katičić (2002: 335), Barić i dr. (2003: 518).

Dakle, prijedložni je izraz $u + A$ u značenju namjere²⁰ uz različite značenjske skupine glagola uvijek tvoren glagolskom imenicom koja je postala nominalizacijom predikata namjerne rečenice koja se pak može infinitivizirati pa je infinitiv namjere još jedno sintaktičko sredstvo izricanja istoga značenja – namjere.

Prijedložni izraz $u + A$ u značenju namjere ipak se može javiti i ako je tvoren neglagolskom imenicom, no tada je riječ o ustaljenom izrazu u svrhu + *glagolska imenica u genitivu*, i to izrazu znakovitom za uredsko-poslovni stil (Mlikota 2009: 121); izraz u svrhu + *glagolska imenica u genitivu* i u uredsko-poslovnom stilu, a i novinskom stilu, rabi se iz težnje za eksplicitnim izricanjem namjere, odnosno kao izraz želje za točnošću i što većom jasnoćom. I iako je u tim stilovima takav način izražavanja vrlo čest, ističe se da je normativna preporuka da se takav izraz zamijeni najučestalijim prijedložnim izrazom za izricanje namjere ($radi + G$), tzv. genitivom svrhe, uglavnom zbog jezične gospodarstvenosti²¹.

5.2.4. Prijedložni izraz $za + A$

J. Mlikota (2009) kaže da je posljednji u nizu akuzativnih prijedložnih izraza za izricanje namjere kojima je rečenična uloga priložne oznake $za + A$. Za razliku od ostalih akuzativnih prijedložnih izraza za izricanje namjere kojima je u gramatičkim opisima vrlo rijetko izdvojeno i značenje namjere, J. Mlikota (2009) naglašava da $za + A$ ipak pronalazi i to pridruženo značenje; tako i Maretić u *Gramatici hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika* uočava uz taj prijedložni izraz i značenje namjere, premda ističe da se namjera njime vrlo rijetko izražava: „Svrha se izriče prijedlozima *po*, *za* (rijetko): (...) kupi svate, hajde *za* *devojk*u.“ (Maretić, 1963: 589). J. Mlikota kaže da je u Pavešićevu *Jezičnom savjetniku s gramatikom* uz akuzativne prijedloge *na* i *po* namjera potvrđena i primjerom prijedložnog izraza *sa za*: „Sprema se *za* *ispit*.“ (Pavešić, 1971: 429). U posljednjoj gramatici hrvatskoga jezika, u *Gramatici* Silića i Pranjkovića, akuzativni je izraz s prijedlogom *za* izdvojen zajedno s prijedložnim izrazima $radi + G$, na , $po + A$, $za + I$, kao najučestaliji izraz za izricanje značenja namjere ili cilja (finalnosti) što se u poglavlju o priložnim oznakama potvrđuje primjerom: „Molili su *za* *spas* *njegove* *duše*.“ (Silić, Pranjković, 2005: 308).

²⁰ Na mjestu se prijedložnoga izraza $u + A$ u značenju namjere tvorenoga glagolskom imenicom uvijek može uporabiti zavisna namjerna surečenica, dok je uvođenje infinitiva namjere ograničeno semantičkim razlozima – postojanjem glagola kretanja u glavnoj surečenici. Sintaktički uvjet o leksičkoj istosti subjekata glavne i zavisne surečenice proširuje se i mogućnošću da se takav infinitiv uvede u rečenicu i ako je objekt glavne surečenice jednak subjektu zavisne (Mlikota 2009: 120).

²¹ Mlikota (2009: 122) uspoređuje sljedeću literaturu: Vuković (1983: 49-50), Dulčić (1997: 367), Protuđer (2000: 86).

Budući da I. Pranjković navodi da se finalom označuje okrenutost prema čemu, usmjerenost, namjera, odnosno cilj, napominje i da se najčešće izražava konstrukcijama s prijedlogom *za*. On objašnjava da takve konstrukcije imaju i najširi semantički raspon, od granične direktivnosti do pravoga cilja, npr. *za ukras (služiti)*, *za kuću (materijal)*, *za sebe (kupiti)*, *za majstore (piće)*, *za liječnika (dar)*, *za liječnika (učiti)*, *za stara (poći, udati se)*, *za jelo (biti dobro)*, *za sve (doznati)*, *(ni) za živu glavu (ne priznati)* itd. (Pranjković, 2001: 21).

Za + A kao prijedložni izraz izdvojen je i u starijim i u suvremenim gramatikama, no bez čvrstih metodoloških uporišta, te Mlikota (2009: 123) naglašava da se primjenom semantičke preinake za dokazivanje značenja namjere metodološki može jasno razlučiti značenje namjere akuzativa s prijedlogom *za* u ulozi priložne oznake od ostalih značenja i rečeničnih uloga. Semantičkom preinakom pokazuje se da je prijedložni izraz *za + A* značenje namjere vezao uz značenjski raznovrsne glagole za razliku pak od akuzativnih izraza s prijedlozima *na*, *o*, *po* i *u* koji su značenje namjere uvjetovali i određenim glagolom uz koji se javljao akuzativni prijedložni izraz; tako je značenje namjere akuzativnih izraza s prijedlozima *na* i *u* najčešće (a s prijedlogom *po* uz akuzativ uvijek) praćen glagolom kretanja dok prijedlog *o* s istim padežom značenje namjere potvrđuje uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega.

Primijeni li se na isti primjer ne samo i semantička preinaka za dokazivanje uzročnoga značenja, ponovo će se prema opisu J. Mlikote (2009: 124-125), kao što je to bio slučaj i s prethodno opisanim prijedložnim izrazima u značenju namjere, potvrditi neutralizacija tih dvaju značenja: uzrok je pronalaska (drugog objašnjenja) opis (njegova statusa)²², a što se tiče uporabe namjerne rečenice, ona je uvijek moguća na mjestu nominaliziranoga prijedložnoga izraza *za + A* tvorenoga glagolskom imenicom.

Hrvatski jezični savjetnik skupine autora navodi da je prijedlog *za* pogrešno upotrebljavati za izricanje cilja uz glagole kretanja: **Idem za grad → ...u grad*. (Barić i dr., 1999: 194). Međutim, navodi se kako *budući da* može izricati namjenu (*autobus za Travnik*), da ga ne treba zabranjivati ni u sintagmi *putujem za Travnik bez obzira na to što je riječ o glagolu kretanja*²³ (Barić i dr., 1999: 194).

²² Stoga se ne može tvrditi da samo uz glagole s općim značenjem sukoba interesa (npr. *boriti se, ratovati, ubijati*) akuzativni izraz s prijedlogom *za* potvrđuje neutralizaciju namjere i uzroka (primjeri u kojima prijedložni izraz *za + A* ima značenje namjere, a dolazi uz glagole s općim značenjem sukoba interesa, imaju prijedložni izraz većinom tvoren neglagolskom imenicom te se u tom smislu razlikovno postavljaju u odnosu na primjere u kojima isti prijedložni izraz ima značenje namjere, ali je tvoren glagolskom imenicom i praćen glagolom druge značenjske skupine) (Mlikota, 2009: 125).

²³ U svezi *za* i *protiv* svaki prijedlog traži svoju padežnu rekciju (*za+A, protiv+G*): **za i protiv rata → za rat i protiv njega/rata* (Barić i dr., 1999: 194).

5.3. Izricanje namjere lokativnim prijedložnim izrazima

5.3.1. Prijedložni izraz *na + L*

O značenju namjere prijedložnoga izraza *na + L* u gramatikama suvremenoga hrvatskoga jezika nema podataka, a J. Mlikota (2009: 128) izdvaja da uz glagole *raditi*, *poraditi* imenica u lokativu s prijedlogom *na* ima značenje namjere što potvrđuje semantička preinaka u primjeru: „Zadaća im je da rade (...) *na pridobivanju* ljudi za kakvu djelatnost (...) (Silić, 1997: 496) – namjera je rada pridobivanje (ljudi za kakvu djelatnost)²⁴. S obzirom na to da je u prijedložnom izrazu *na + L* glagolska imenica (a izraz u ulozi priložne oznake), njegov postanak Mlikota izvodi nominalizacijom predikata namjerne rečenice: „Zadaća im je da rade → *da bi pridobili* ljude za kakvu djelatnost“. Infinitivizacija namjerne rečenice ovisi ne samo o sintaktičkim razlozima (leksička istost subjekata glavne i zavisne surečenice), odnosno leksička istost objekta glavne i subjekta zavisne surečenice), već i o gramatičko-semantičkim razlozima: rečenično ustrojstvo koje prethodi infinitivu namjere, a koje ima gramatičko značenje infinitiva – značenje neosobnosti – onemogućuje preobliku infinitivizacije namjerne rečenice pa preostaje mogućnost izricanja namjere nominalizacijom predikata takve rečenice (Mlikota 2009: 130). Međutim, takav nominalizirani lokativni izraz s prijedlogom *na* u građi se rijetko potvrđivao u značenju namjere te Mlikota nakon istraživanja zaključuje da se namjera tim prijedložnim izrazom u suvremenom hrvatskom književnom jeziku vrlo rijetko izražava.

5.3.2. Prijedložni izraz *u + L*

Prijedložni izraz *u + L*, kao i prethodno opisani lokativni izraz, rjeđe potvrđuje značenje namjere, a u primjeru iz građe značenje toga lokativnoga izraza dokazuje semantičkom preinakom: „(...) jer ih je nepismeni svijet morao naučiti napamet, ispuniti se njima kao spužva vodom i istrajati *u obrani* njihova sadržaja, (...) (Aralica, *Duše robova* 204) – namjera je istrajanja obrana (njihova sadržaja). J. Mlikota (2009: 131) objašnjava da je s obzirom na morfološke uvjete o (ne)postojanju glagolske imenice u tom prijedložnom izrazu sa značenjem namjere, onaj tvoren glagolskom imenicom, postao nominalizacijom predikata namjerne rečenice što izravno otvara mogućnost propitivanja mogućnosti uporabe infinitiva namjere na

²⁴ J. Mlikota (2009: 128) napominje da je namjera u primjeru izrečena lokativnim izrazom s prijedlogom *na* koji je praćen obveznim atributom u genitivu pa je semantička preinaka za dokazivanje značenja namjere odnosno uzroka proširena takvim atributom.

mjestu predikatnoga glagola zavisne surečenice. Autorica smatra da prijedložni izraz *u + L* u značenju namjere potvrđuje da je uvođenje infinitiva namjere u rečenično ustrojstvo na mjestu nominaliziranoga predikata zavisne namjerne surečenice ovisno o ustrojstvu prethodne (glavne) surečenice; bilo kakvo obilježje neosobnosti onemogućuje uvođenje još jednoga takvoga ustrojstva – (namjernoga) infinitiva.

Lokativni izraz s prijedlogom *u* u značenju namjere u građi je prema Mlikotinu istraživanju (Mlikota, 2009: 133) češće potvrđen kada je riječ o lokativu imenice *cilj*, a koja je redovito praćena glagolskom imenicom u genitivu. Osim toga, može se reći da se poput akuzativnoga izraza *u svrhu + glagolska imenica* u genitivu koji je potvrdio da novinski stil, jednako kao i uredsko-poslovni, često „na mjestu implicitnih struktura izraženih gramatičkim sredstvima ima eksplicitne strukture izražene leksičko-gramatičkim sredstvima“ (Silić, 2006: 67), u istoj ulozi javlja i lokativni izraz *u cilju + glagolska imenica u genitivu*. Mlikota navodi da je normativna preporuka takav lokativni izraz zamijeniti tzv. genitivom svrhe (*radi + G*), a izraz *u cilju + glagolska imenica u genitivu* postao je nominalizacijom predikata namjerne rečenice te se stoga na mjestu priložne oznake namjere izrečene tim prijedložnim izrazom može uporabiti zavisna namjerna surečenica s veznikom *da* pri čemu zadržavanje samoga izraza *u cilju* nije nužno – njegovim izostavljanjem samo se gubi naglašavanje ciljnosti.

5.3.3. Prijedložni izraz *po + L*

I. Pranjković (2001) ističe da se ciljnost u širem smislu može izražavati i lokativnim prijedlogom *po*. Npr. *po poslu (se otputiti)*, *po hitnom zadatku (poslati)* (Pranjković, 2001: 21).

5.4. Izricanje namjere besprijedložnim instrumentalom i instrumentalnim prijedložnim izrazima

5.4.1. Besprijedložni instrumental

Značenje namjere instrumentalnih prijedložnih izraza u najmanjoj je mjeri opisano u gramatikama hrvatskoga književnoga jezika. J. Mlikota (2009: 137) smatra da starije gramatike hrvatskoga jezika ipak potvrđuju mogućnost izricanja namjere instrumentalom; Divković, primjerice, u posljednjem, 12. prerađenom izdanju gramatike *Oblici i sintaksa hrvatskoga jezika za srednje škole* (1917), ne izdvaja ni jedan instrumentalni prijedložni izraz u značenju namjere,

ali od padežnih izraza sa značenjem cilja ili svrhe opisuje instrumental, i to tzv. „instrumentalis finalis“. Kada je riječ o tom padežnom izrazu, u Divkovića je značenje namjere određeno kao dio uzročnoga značenja: „Instrumental od imenice pokazuje cilj, svrhu, u koju biva, što se glagolom kaže (adverbijalna oznaka uzroka), npr. Koji *narodnim poslom* idu. Koji se ondje desio *narodnim poslom*. Ako se dogodilo da sutradan dođe kaka žena, da ište soli ili *kakijem drugim poslom*.“ (Divković, 1917: 297). J. Mlikota izdvaja i da je u Florscützovoj *Gramatici hrvatskoga jezika* naveden tek dijelom izmijenjen primjer, ali je opis tzv. „instrumentala svrhe“ upotpunjen tvrdnjom da se značenje namjere toga padežnog izraza nalazi samo kada je riječ o instrumentalu imenice *posao* uz glagol kretanja, što se i potvrđuje primjerom: „Svatko nek ide svojim poslom.“ (Florscütz, 1916: 236). J. Mlikota (2009: 137) smatra da suvremeno jezikoslovlje navedeni primjer besprijedložnoga instrumentala imenice *posao* uz glagol kretanja određuje kao frazem, i to frazem u širem smislu, odnosno kao ustaljenu svezu koja je na putu postanka pravim frazomom. S obzirom na pretvorenost odnosa unutar padežnoga izraza, jer „*ići svojim poslom*“ znači „ne miješati se nepotrebno u tuđi posao“, ustaljena je sveza frazem, a ne slobodna sveza riječi u kojoj svaka sastavnica zadržava svoje značenje, stoga se takvo značenje namjere ne potvrđuje ni u građi, npr.: „Zato tek u kasne otpodnevne sate, kad je majka *nekim poslom* otišla k susjedima, Matija reče: (...) (Aralica, *Duše robova* 354) – *namjera je odlaska (neki) posao.

5.4.2. Prijedložni izraz *za* + *I*

J. Mlikota u svom radu nije problematizirala značenje namjere instrumentalnoga izraza s prijedlogom *za* iste imenice (*posao*) uz glagol kretanja (*ići*), npr. „Sad ja idem *za svojim poslom*“ (Pločar, 255, Kovačević, 1988: 218). Po njezinu mišljenju primjena semantičke preinake za dokazivanje značenja namjere prijedložnih izraza **namjera je odlaska (svoj) posao*, ne potvrđuje značenje namjere prijedložnoga izraza (jer nije riječ o slobodnoj svezi riječi pojedinih sastavnica unutar prijedložnoga izraza),²⁵ pa je izraz *ići za svojim poslom* frazem, također u širem smislu, u značenju „raditi svoj posao“.

J. Mlikota (2009) se usmjerila na problematiziranje značenja namjere samo instrumentalnoga izraza s prijedlogom *s*. Ona naglašava da se u hrvatskom suvremenom jeziku značenje namjere i sintaktička uloga priložne oznake vrlo rijetko potvrđuje izvan genitivnih i

²⁵ J. Mlikota (2009) objašnjava da se slobodna sveza riječi i frazem različito ponašaju i u okviru rečenice. U navedenom primjeru „Sad ja idem *za svojim poslom*“ predikat je cijeli frazem (idem za svojim poslom) te se stoga razlikovno postavlja prema primjerima tipa „Sad ja idem *za njom*“ u kojem je predikat samo „idem“, a instrumentalni izraz s prijedlogom *za* priložna oznaka. Napominje da se o tom opširnije može naći u Melvinger, (1988: 86, 94-95) i Samardžije (2001: 99-100).

akuzativnih prijedložnih izraza, a neki se od instrumentalnih, a tako je i s lokativnima, učestalije u uporabi samo ako se promatraju kao znakovita obilježja pojedinih stilova hrvatskoga književnoga jezika.

Od suvremenih gramatika, uporabu instrumentalnog prijedloga *za* u značenju namjere, ističu J. Silić i I. Pranjković (2005) te I. Pranjković (2001). I. Pranjković (2001) ističe da se ciljnost u širem smislu može izražavati i instrumentalnim prijedlogom *za*. Npr. *za slobodom (težiti)*, *za životom (želja)*, *za svojim ciljem (ići)*, *za majkom (pružati ruke)* itd. (Pranjković, 2001: 21). J. Silić i I. Pranjković (2005) pak navode da uz glagole kretanja ili glagole koji označuju usmjerenost prema cilju, odnosno kakvu težnju (mogu to biti i imenice), instrumental s prijedlogom *za* označuje predmet prema kojemu se drugi predmet kreće ili prema kojemu je usmjereno kakvo nastojanje, htijenje, želja, težnja i sl. Npr. *Krenite za nama*, *Opasno je trčati za tramvajem*, *Otišli su za poslom*, *Ova kuća vapi za obnovom*, *Prirodno je osjećati želju za boljim životom*. (Silić, Pranjković, 2005: 237).

5.4.3. Prijedložni izraz *s + I*

Prijedložni izraz *s + I* ima namjerno značenje samo u ustaljenoj svezi s *ciljem + glagolska imenica u genitivu* i često kao eksplicitan (potpuno izražen) način izricanja namjere stoji umjesto prijedložnoga izraza *radi + G* (Mlikota, 2009: 139); kada se cijeli instrumentalni izraz zamijeni tzv. genitivom svrhe (*radi + G*), u tako se uvrštenom genitivnom izrazu potvrđuje značenje namjere obaju prijedložnih izraza: „Nagrada je utemeljena *s ciljem* godišnjeg vrednovanja nakladničke struke i sveukupnog rada na knjizi.“ (*Hina/Net. hr* 13. 12. 2007.) → Nagrada je utemeljena *radi* godišnjeg vrednovanja nakladničke struke i sveukupnog rada na knjizi.“ – namjera je utemeljenja (godišnje) vrednovanje (nakladničke struke i sveukupnoga rada na knjizi). Unatoč čestoj uporabi ustaljene sveze *u cilju + glagolska imenica u genitivu* u novinskom i administrativnom stilu, Mlikota (2009: 140) naglašava da je preporuka umjesto toga izraza rabiti namjernu zavisnu surečenicu ili tzv. genitiv svrhe s prijedlogom *radi*, i to uglavnom zbog jezične ekonomičnosti, kakva je preporuka i za akuzativni izraz *u svrhu + glagolska imenica*, odnosno *lokativni u cilju + glagolska imenica*. Izvan navedene ustaljene sveze u autoričinoj se građi nije potvrdilo značenje namjere instrumentala s prijedlogom *s*.

6. Izricanje namjene besprijedložnim dativom i akuzativnim prijedložnim izrazima

6.1. Izricanje namjene besprijedložnim dativom

6.1.1. Besprijedložni dativ

Autori *Hrvatske gramatike* navode da imenica ili zamjenica u dativu (besprijedložni dativ) služi i za izricanje namjene glagolske radnje. Primjerice: *Djevojkama odrediše mjesto.* (M. Raos) –*Konjanicima odvedoše konje, dadoše im sedla.* –*Konjima prospu zobi.* (M. Raos) – *Sebi oreš, sebi siješ, sebi ćeš i žeti* (Nar. Posl.) (Barić i dr., 2005: 430). Prema J. Siliću i I. Pranjkoviću dativ namjene označuje predmet (posebno često osobu) kojemu se što namjenjuje i dolazi uz glagole koji označuju kakvo davanje ili kakvo govorenje kao njihov neizravni objekt (obično uz izravni u akuzativu). Npr. *pokloniti (haljinu) sestri, kupiti (što) sebi, poslati svojima; obećati ženi, reći svima, zahvaliti se dobročinitelju* (Silić, Pranjković, 2005: 219). D. Raguž ističe da dativ bez prijedloga ima više značenja i funkcija, a među njima je i značenje namjene ili usmjerenosti (uz glagole koji to pokazuju, npr. koji pokazuju davanje, zatim glagoli govorenja). Npr. *Poklonili su im nakit i dragocjenosti.* –*Njima nisu ništa dali.* –*Kćerima su kupili kuću.* –*Djeci ne treba više ništa.* –*Pružio joj je ruku.* –*Daj konju vode.* –*Dajte mi 2 kg mesa.* –*Poslao mi je novaca.* –*Obećali su mu svašta.* (Raguž, 1997: 136).

R. Katičić navodi da adverbna oznaka u dativu kazuje čemu je što okrenuto, upravljeno ili namijenjeno, za koga ili za što se vrši. Katičić ističe da je upotreba dativa kao priložne oznake uz glagole koji izriču kakvo kretanje stilski obilježena; izričaj postaje pomniji i sažetiji, manje pričljiv, pa razumijevanje zahtijeva veću pažnju. U tom smislu Katičić govori o stilskoj obilježenosti rečenica: *Prijatelj je otišao ocu.* – *Svi su se vratili poslu.* Snažno je stilski obilježeno kao starinski i pučki izraz kad se kao dativna oznaka nađe imenica koja znači mjesto, ili je čak ime kakva mjesta: *Odnese ga pašinu čadoru* (Nar. pjes.) – *Pak ti idi crkvi Ravanici* (Nar. pjes.). Po Katičićevu je mišljenju taj izraz običniji ako se radi o kući ili o domu: *Ljudi se razidu kućama.* – *Pa odoše svaki svojem dvoru* (Nar. pjes.), a dativna oznaka dolazi i s glagolima *pasti* i *pogledati* i da takva poraba nosi snažno stilsko obilježje starinskoga i pučkog izraza: *Zemlji pade vojvoda Kaica* (Nar. pjes.) – *Sve djevojke zemlji pogledaše.* (Nar. pjes.). Oznaku cilja u dativu mogu dobiti i drugi glagoli ako u izrazu dobiju značenje usmjerena kretanja, koje inače nemaju: *Potrudio se mojoj kući.* (Katičić, 2002: 90).

6.2. Izricanje namjene akuzativnim prijedložnim izrazima

6.2.1. Prijedložni izraz *za* + A

Namjera i namjena u hrvatskom jeziku češće se izriču akuzativnim prijedložnim izrazima. Namjera se izriče prijedlozima *na*, *po* i *za* i imenskom riječju u akuzativu, prijedlozima *radi*, *poradi* i *zarad(i)* i imenskom riječju u genitivu te prijedlozima *na* i *o* i imenskom riječju u lokativu, dok se namjena izriče prijedlogom *za* i riječju u akuzativu²⁶.

J. Silić i I. Pranjković ističu da je jedno od najčešćih značenja prijedloga *za* s akuzativom značenje namjene, s većim brojem nijansi. Npr. *Ta će orada poslužiti za dobar objed*, *Mama šije za cijelu obitelj*, *Priprema se za veleposlanika*, *Ima dara za pisanje*, *To je stroj za kemijsko čišćenje*, *Htio bih stol za četiri osobe* (Silić, Pranjković, 2005: 229).

D. Raguž također navodi da prijedlog *za* s akuzativom znači namjenu. Primjerice: *izabrali koga za tajnika*; *predmeti za ukras*; *meso za juhu*; *pribor za rad/za pisanje*; *stroj za pranje*; *dobar/sposoban za vozača*; *talent za jezike*; *djevojka za udaju*; *momak za ženidbu*; *mjesto za jednu osobu*; *soba za dvije osobe*; *pripremiti se za ispit/put*; *darovi za prijatelje*; *vlak za Osijek* (Raguž, 1997: 146).

Hrvatski jezični savjetnik skupine autora navodi da je prijedlog *za* pogrešno upotrebljavati za izricanje cilja uz glagole kretanja: **Idem za grad* → *...u grad*. (Barić i dr., 1999: 194). Međutim, budući da može izricati namjenu (*autobus za Travnik*), ne treba ga zabranjivati ni u konstrukciji *putujem za Travnik* bez obzira na to što je riječ o glagolu kretanja (Barić i dr., 1999: 194).

6.2.2. Prijedložni izraz *na* + A

J. Silić i I. Pranjković navode da se i prijedlog *na* s akuzativom često rabi u značenju namjene. Npr. *Osuđen je na tešku robiju*, *Njima je to više na štetu nego na korist*, *Predali su se na milost i nemilost* (Silić, Pranjković, 2005: 226).

6.2.3. Prijedložni izraz *po* + A

D. Raguž ističe i da prijedlog *po* s akuzativom pokazuje namjenu (pri tome napominje da je to obično akuzativ štete, a rjeđe koristi), npr. *loše po tebe*; *opasno po život* (Raguž, 1997:

²⁶ O tome u: Heraković 2014.

144). *Hrvatski jezični savjetnik* skupine autora ne navodi namjensko značenje prijedloga *na* s akuzativom i *po* s akuzativom (Barić i dr., 1999).

7. Zaključak

U ovom su radu uspoređeni primjeri iz različitih gramatičkih i jezikoslovnih izvora. Rad je opisao jezične dvojbe koje se javljaju pri upotrebi prijedložnih izraza u značenju uzroka, namjere ili namjene. Pokazalo se da u hrvatskom jeziku postoje brojne mogućnosti njihova izricanja.

U hrvatskoj se jezikoslovnoj literaturi koja opisuje uzrok, namjeru i namjenu najčešće analizira uporaba prijedložnih izraza u jednostavnim rečenicama koji su sintaktički u ulozi priložne oznake ili nesročnoga atributa.

Primjeri uspoređeni iz jezikoslovne literature (članaka i gramatika) potvrdili su da prijedložni izraz *oko + G* ima značenje namjere (tada uvijek i uzročno značenje) uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega: *otimati, boriti se* i sl., dok uz glagole koji znače kakav sukob mišljenja (npr. *svađati se, sporiti se*) nema neutralizacije značenja, a prijedložni je izraz samo u uzročnom značenju. Isto tako, značenje prijedložnoga izraza *o + A* bit će u značenju namjere (tada uvijek i uzroka) samo ako prijedložni izraz dolazi uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega, dok uz glagole koji znače kakav sukob, *o s* akuzativom neće pokazivati neutralizirano uzročno i namjerno značenje, nego će biti riječi o nekoj drugoj vrsti uzročnoga značenja (najčešće uzroku povoda).

Primjeri također pokazuju da je utjecaj normativne literature koja ističe razliku značenja namjernoga *radi* i uzročnoga *zbog* doveo do toga da se u suvremenom hrvatskom jeziku značenje namjere na razini jednostavne rečenice najčešće i izražava tim prijedložnim izrazom. Pokazalo se da svako *radi* s genitivom mora u sebe uključivati i *zbog*, ali svako *zbog* s genitivom nije istodobno *radi* (jer svaki uzrok nije i namjera). Tu su se ta dva prijedložna izraza u jeziku razlikovno postavila kao jezične jedinice kojima se izražava središnje značenje tih semantičkih polja. *Radi + G* tako postaje središte semantičkoga polja namjere, a *zbog* s istim padežom najprepoznatljiviji prijedložni izraz s uzročnim značenjem.

Prijedložnim izrazom *od + G* ističe se posebna vrsta djelatnog uzroka, onaj uzrok koji se shvaća kao smetnja, prepreka čemu. Taj djelatni uzrok naziva se i uzrok efektor, uzrok izazivač (ili *causa efficiens*). Prijedložni izraz *iz + G* ima više značenja, a među njima je i uzročno značenje. Kod takvih značenja neki od gramatičara predlažu uporabu prijedloga *zbog* uz riječi koje znače što negativno, loše, nepoželjno. Njime se također izražava takozvani uzrok motiva koji je obično vezan za procese svjesne, afektivne ili voljne naravi. Prijedlog *s(a)* može imati uzročno značenje, ali je dio konstrukcija toga tipa danas posve zastario. Ostali prijedložni izrazi *za + A, o + L, za + I* u značenju uzroka u suvremenom su hrvatskom jeziku rijetko potvrđeni.

Što se tiče izricanja namjere primjeri u radu potvrđuju da se u suvremenom hrvatskom jeziku značenje namjere i rečenična uloga priložne oznake vrlo često izriču prijedložnim izrazom *za + A* i to u svim stilovima hrvatskoga jezika. Može se uočiti da je izricanje namjere prijedložnim izrazom *za + A* vezano uz značenjski raznovrsne glagole, za razliku od akuzativnih izraza s prijedlozima *na, o, po* i *u* koji su značenje namjere uvjetovali i određenim glagolom uz koji se javlja akuzativni izraz. Tako je značenje namjere akuzativnih izraza s prijedlozima *na* i *u* najčešće (a s prijedlogom *po* uz akuzativ uvijek) uz glagole kretanja, dok prijedlog *o* s istim padežom značenje namjere potvrđuje uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega. Osim toga, prijedložni je izraz *za + A* redovito tvoren glagolskom imenicom.

Prijedložni izraz *za + G* u značenju namjere uporabno je ograničen na ustaljenu frazu u zdravicama, a javlja se samo u starijim tekstovima. Kada je riječ o izricanju namjere lokativnim i instrumentalnim prijedložnim izrazima kojima je rečenična uloga priložne oznake, u radu se navedeno značenje i rečenična uloga rijetko izražava prijedložnim izrazima s navedenim padežima. Stoga se može zaključiti da je izražavanje namjere lokativnim i instrumentalnim prijedložnim izrazima rubna pojava suvremenoga hrvatskoga jezika. Navedeno vrijedi i za izricanje namjere besprijedložnim instrumentalom.

Suvremene hrvatske gramatike često navode upotrebu besprijedložnog dativa za izricanje namjene glagolske radnje i ističu da dativ namjene označuje predmet (posebno često osobu) kojemu se što namjenjuje. Napominje se i da je takva upotreba stilski obilježena. Što se tiče prijedložnih izraza, namjena se najčešće izriče prijedlogom *za* i riječju u akuzativu. Ostali prijedložni izrazi *na + A* i *po + A* u značenju namjene rijetko su potvrđeni. Pokazuje se i da je namjera vezana uz glagolsku, a namjena uz neglagolsku imenicu. Također, namjera se u većini slučajeva (iako ne nužno) veže uz živo, dok se namjena veže uz neživo.

Iz navedenoga je jasno da se uzrok najčešće izriče genitivnim prijedložnim izrazom *zbog + G*, a nerijetko i prijedložnim izrazima *oko, od, iz + G*, da se namjera najčešće izriče tzv. genitivom svrhe *radi + G*, nerijetko prijedložnim izrazom *oko + G* i akuzativnim prijedložnim izrazima *za, na, po, u + A*. Međutim, i uzrok i namjera se rijetko izriču lokativnim i instrumentalnim prijedložnim izrazima, a uzrok se rijetko izriče i akuzativnim prijedložnim izrazima. Namjena se pak najčešće izriče prijedložnim izrazom *za + A*.

U radu se pokazalo da su dvojbe oko značenja uzroka, namjere i namjene nedovoljno istraženo bogatstvo suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika.

8. Literatura

1. Barić, Eugenija, Hudeček, Lana, Koharović, Nebojša, Lončarić, Mijo, Lukenda, Marko, Mamić, Mile, Mihaljević, Milica, Šarić, Ljiljana, Švačko, Vanja, Vukojević, Luka, Zečević, Vesna, Žagar, Mateo. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.
2. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija. 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Ham, Sanda. 2012. *Školska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Heraković, Sanja, 2014. Mogućnosti izricanja uzroka, namjere i namjene u suvremenom hrvatskom jeziku. U: *Od norme do stila*, Osijek: Filozofski fakultet, str.1-18.
5. Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Nakladni zavod Globus.
6. Mlikota, Jadranka. 2009. O izricanju namjere. U: *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 56, 1: 1-12.
7. Mlikota, Jadranka. 2009. *Sintaktičke mogućnosti izricanja namjere u suvremenom hrvatskom jeziku*. (Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu). Zagreb: Filozofski fakultet.
8. Pranjković, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
9. Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
10. Silić, Josip, Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

8.1. Popis izvora

1. Aralica, Ivan, 1984. *Duše robova*, Znanje, Zagreb.
2. Fabio, Nedeljko, 1990. *Berenikina kosa*, Znanje, Zagreb.
3. *Hina/Net. hr*, 13. 12. 2007.
4. *Jutarnji list*, 7. i 8. 10. 2007.
5. Šoljan, Antun, 1996. *Luka*, Erasmus, Zagreb.